

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Iacobi Sadoleti S.R.E. Card. Epistolarvm Liber XII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

IACOBI SADOLETI S. R. E.
CARD. EPISTOLARVM LI-
ber XII. Epist. I.

IAC. SADOLETVS CARDIN. ALEXANDRO
Farnesio S.R.E. Card. S.P.D.

VENIONE cūm essem, adierūt ad me consules cum
multitudine honestissimorum ciuium: sacerdotum
etiam ordine adiuncto: vehementerque à me peti-
erunt, vt cūm ipsi scripturi ad te essent, & cūm vir am-
plissimus legatus idem esset facturus, ego item scriberem, vt o-
mnes vno consensu te rogaremus, quo velles tam nobile & tam
illustrem ciuitatem ornatam esse abs te Episcopo, qui vicem tu-
am faceret præficeret, assidueque in ea commoraretur; quādo quem
tu hinc curæ & muneri præfecisti, is & abest multo maximam par-
tem temporis, & rārò Auenionem commecat. Accidunt autem fe-
rè quotidiè multa in tanta vrbe, quæ egeant Episcopo: præter-
quam quòd non medioere sibi ornamentum deesse ciuitas putat,
si Episcopus præfens non adsit. Hac de re cūm ipsi ad te accuratè
darent literas, tum ego quoq; optime Farnesi summo animi studio
te rogo, vt satisfacias florentissimæ ciuitati: præsertim quæ in te
vno spes suas omnes collocatas habet. Facies enim eis gratissimū:
meq; qui pro illis rogo, magno ornamento affeceris, si passus fue-
ris preces meas, illorumq; vna auctoritatem, quæ certè parum non
facienda est, apud animum tuum, ad impetrandum quod peti-
mus, valere. Ego cūm te semper optimo ingenio, egregiaq; natura
præditū esse cognoui: tū illud tibi imprimis curæ esse debere ar-
bitratus sum, vt istam felicitatē atq; fortunam, quæ te complexa
est, in præcipuè actionibus adhibeas, atq; exponas, quæ ad be-
nivolentiam hominum virtute ac beneficiis tibi conciliandam
sua accommodata, ne tibi postea vlla rerum temporumq; com-
mutatio nocere possit: tuq; iudicio & prudentia tua magnus sem-
per sis, non casu. Sed ego fortasse ineptus, qui hæc ad te scribam:
cūm tu domesticis & admonitionibus & exemplis quotidie fias
doctior. Verū ignosces mihi, maiorē amoris mei erga te, quam e-
ius officii quod mihi conueniat, rationem nunc ducenti. Quem
maximè apud se cupiant esse Episcopum, Auenionenses ipsi ad-
rescribunt. Hortor & oro, vt eorum voluntati morem geras: &
tamen præferbas, quibus eum finibus vti velis potestare, quem
faciens rebus tuo nomine tractādis agendisq; præficies. Quo maxi-
mè modo sine vilo honoris & famæ tuæ periculo, tuis p̄ te popu-
lis & ciuitati nobilissimè erit consultum. Sed hæc hæctenus: non
S 4 enim

enim vereor ne iustissimæ preces locum apud te non habent. Summus Pontifex mihi mandârat, cum me in hac loca exire non essem recepturus, ut curam & vigilantiam adhiberem, quod hocce populos in recta religione continendos pertinet: quod diebat Lutheranos in his regionibus valde increbescere: quod ego quoque multorum literis cognoueram. Itaque huc perquam veni, quid egerim & Carpentoraacti & Auenione, quod do in fidiâs omnes eiusmodi rerum, suspicionesque compertim, quam nunc omnia composita sint & sedata, malo eum certis aliorum cognoscere quam ex meis. Certè eam & voluntatem, & obedientiam, quam illius sanctitati debeo, perpetuam stabo. Et quoniam ut hic maneam usque ad proximum verum multas & necessarias causas video me coacturas: rogo te amplissime Farnesi, mihi que merito charissimè, ut in tuis cum Pontifice Max. sermonibus interdum mei mentionem facias, neque tuam memoriam mei apud eum intermori totam finas, habeasque tuas fortunas & dignitatem meam apprime commendatam, & tanquam tua officia apud hominem gratum positurum te intelligas. Vale Carpent. IV. Cal. Octob. 1558.

II.

IAC. SADOLETVS CARD. ALEXANDRO
Farnesio S. R. E. Card. S. P. D.

GRATIA mihi tuæ literæ tantum nec imò verò & peroptata. Ad dulces: quæ aliquam mei memoriam residere apud te mihi indicarunt. Quod ego quanti faciam, non nunc scribo: aliud enim tempus ista commemorandi. Hoc dico, in tuis iocundissimis literis illud tamen offensionis fuisse, quod hæc tardissime ad me perierat sunt, scriptæ enim à te VII. Idus Septembris, tertio Idus Octobris mihi sunt redditæ: sexto & trigesimo die videlicet postquam tu eas dederas. Sed quod ad rem pertinet, utinam Farnesi amplissime vobis vocantibus, quemadmodum quidem cuperem, subito parere possem: neminem profectò promptiorem ad obtemperandum vobis inueniretis. Sed quæ me impediunt causa quominus statim accedam, scribo ad Pontificem Max. scriboque non tam sapienter, quam ingenuè & liberè. Quod Pontifex pro sua perpetua præstantique humanitate in bonam partem accipiet. Earum ego literarum exemplum ad te misilem, nihil illis communes tecum fore existimasse: quod certè ita futurum est. In iis ego peto atque oro, ut tempus meæ absentie mihi proceperetur usque ad proximum mensem Aprilem: quo tempore in Italiam reuerti mihi in animo est. Hac in re Farnesi optime, remissum mihi aduocatum esse cupio, ut facilius impetrem, quod æquissimè

me petunt. Neque tamen recuso, si vos omnino ita statueritis, quam primo quoque tempore istuc veniam. Sed cum neque magnum fructum ex me istuc percipere possitis, quod in tot sapientissimorum patrum consiliis, & prudentia, parum eminere opera mea potest: & ego magni mea interesse sentiam, aliquandiu hic manere: erit humanitatis & liberalitatis vestrae, faciles vos praebere in eo, quod vobis parum admodum, mihi autem plurimum profuturum sit. Sed de his reiicio me ad eas literas, quas Pontifici scribo, futuras (vt dixi) tibi etiam communes. Te quidem ipsum rogo, vt mei absentis famam atque fortunas in tua fide & patrocinio esse patiare: talemq; te mihi praestes, qualem ego animam erga te in omni tuo honore dignitateque tuenda, si res ita ferret, plenum amoris & diligentiae afferrem. Vale. Idibus Octobris, M.D.XXXVIII. Carpent.

III.

IACOB. SAOLET. CARD. ALEXANDRO Farnesio S. R. E. Card. S. P. D.

SVERTIORIBVS his diebus tuis literis, quibus me Romam euocabas, respondi: reddidique rationem mea hic non modo iuste, verum etiam necessariae vsque ad certum tempus commorationis: Quod item aduersus summum Pontificem feci, cui mea aetia atque consilia imprimis cupio esse probata. An verò mea exaltatio in bonam accepta partem à vobis fuerit, nondum equidem sciebam: nullas enim ea de re acceperam literas. Sed tamen confidebam, vestrae naturae clementia & bonitate fretus, non frustra vobis oblatae fuisse preces & obtestationes meas. Itaque sedato etiam animo, totus ad literas & studia conuersus, nescio quid excedebam, quod in hac perturbatione temporum alicui fortassis vsui esse possit. Postea venerunt ad me ex vrbe literae, omnia de vobis lata nuntiantes, quae de nuptiis & affinitate Caesaris: quae de vestrae familiae aucta & amplificata dignitate: quod vt runque mihi inuicidissimum auditu fuit. Cum enim habeam summum Pontificem auctorem tuum omnis mei honoris & dignitatis autorem, omnia ego vobis debeam necesse est. Itaque ex hac vestrae amplificatione fortunae tantum laetitiae capio ac voluptatis, quantum ex mea aut meorum, si isto ego loco essem, profectò non caperem. Deumque supplex oro, vt ista vobis rara & perpetua esse statuat. Et tamen, vt timidus est amor cogitanti mihi rerum vicissitudines, & temporum, atque in secundis & prosperis varia & dubia semper pertimescenti, videbantur vestra haec, siue fortunae, siue etiam humanae prudentiae premia, clauo vt dicitur trabali firmiter ad diuinitatem temporum figi posse, si quam sapienti: m

S S hoc

hoc tempore in amplificanda generis ac familiae suae dignitate summus Pontifex adhibuit, eandem ad religionem Dei rectius grandam, sanctosque mores in sacerdotum ordine reuocandam quemadmodum quidem initio agere aggressus est, usque ad praerogativissimi operis affectum adhibuerit. Quod mihi sane videatur diuturnae consultationis, sed magni animi & parati fore negotium. Ut enim naus aduersus vim & metum impendentis temporis duabus anchoris religari solet, quarum maior altera dicitur, altera minor: sic vos maiore anchora fortunarum vestrae in ipso Deo iacta atque firmata, ab omnibus tempestatibus atque muniti, secundos semper cursus tenebitis. Sed ego interea qui ad ista progrediar, quasi verò aut virtus vobis desit, aut consilium: quod utrunque in vobis cernitur abundare. Illud memini Farnesii amplissime, ut & vobis gratuler, quod equidem libentissimè facio, & optem vestris secundis rebus perpetuitatem: quod semper animo amicissimo sum facturus. Vale. Carpentorae die Cal. Decemb. M. D. XXXVIII.

IV.

IAC. SADOL. CARD. ALEXAND. FARNESII S. R. E. CARDINALIS S. P. D.

ET si aliquanto antè idem cognoueram ex literis meorum cara Bembi summi viri dignitate & praestantissimo erga eius Pontificis Maximi beneficio scripsisti: tamen omnia illa tuae litterae mihi vberiora, laetioraque fecerunt, cum essent abs te ipso scripta qui autor etiam tam praecelari operis extitisses. Scito enim auctores certiores esse factos, maximè insignem atque egregiam in illo operando, operam tuam, auctoritatemque fuisse. Quod etsi tu liberalitati, nobilitati virtutisque tuae praecipue tribuisti: quo his initiis, & virtuti fundamentis tua in posterum praecellens dignitas in immensum quasi cresceret, tamen quoniam eius beneficii magna pars ad me ipsum peruenit, qui pro homine amicissimo, & fratre: nam mihi necessitudine coniuncto, amplius etiam quam pro me ipso egissem, & vehementius laboravi: sic habeto, maximas me tibi pro eo & agere & debere gratias, neque ex multis officiis, quae tua mihi insita in animo & in memoria sunt, vllum me habere cui iustius & libentius me obligatum esse confitear, quam tibi ipsum, per quod, in Bembi mei honore me non mediocriter esse ornatum intelligo. Verum in his tua tibi virtus & liberalitas genium, etiam si minus gratiam nos referre poterimus, qui tanto quidem sumus alacres, sed parum valemus opibus, maximam fiduciam & verissimè animi voluptatis, & singularis laudis affectum.

nos certe id agemus, quod est gratorum hominum, ut beneficia vestra memoria & prädicatione nostra, pioq; animo semper prosequamur. In quo cum ego neque erga te, neque erga summum Pontificem facere satis animo & cupiditati meae possim, rogo te amplissime atque ornatissime Farnesi, atq; omnibus precibus vehementer oro, ut tu meam vicem Pontifici agas gratias: quantum que me ille sibi hoc nouo munere deuinxerit, quem tot iam vicibus habuerat antè obstructum, explices & exponas facundia tua: quando ad magnitudinem rei mea vox satis virium non habet. Quod abs te gratissimum mihi, & simile futurum est tuorum ornamentum. Polus tuus, vir fortissimi animi, virtutisque non eximie solum, verum etiam admirabilis, (quod ipse & alias sepe, & nunc cum maxime, in hac iniquitate fortuna, acerbisque suorum euentibus declarauit) summa mea cum voluptate nunc est Carpentoracti. Itaque ab omnibus colitur, & in honore habetur, ut non hominem nostri temporis, sed quasi de caelo demissum, aut ab antiquitate nobis redditum, videantur intueri. Tanta est is sapientia, modestia, humanitate, religione: quod quidem etiam in gloriam vestri nominis cedit: cum videantur hęc nationes, cuiusmodi vos viros ad sedis Apostolicę gubernacula acciendos esse putauerint. Sed hæc notiora sunt, quam ut noua commemoratione indigeant. Tu valebis Farnesi optime, & nos gratia ac presidio tuo tuebere. Vale. Carpentoracti, Calend. Maij, M.DXXXIX.

V.

IAC. SADOLETVS CARD. ALEXANDRO
Farnesio S. R. E. Card. S. P. D.

Tuus subito discessus, & festinatio Romam perueniendi fecit, ut quod maxime cupiebam, atq; optabam videre te & alloqui, id mihi fuerit ereptum: tamen iudico te quicquam nisi bona adductum ratione fecisse: quod vel pietas tua erga tuos, vel desiderium rerum vrbianarum, quod sæpe ætate iam prouectis, necdum adolescentibus, magnum calcar affert: vel forte Pontificis imperium & voluntas appropere te coegit. Tamen in expectatione maxima tui videndi & complectendi cum essem, quod mea spes frustrata est, non possum non colere. Qui si tuo inductus nuntio non fuisset, quo me Carpentoracti subsistere, & tibi hospitium parere iussisti: obuiam certe tibi Auenionem processissem: & si non omnem, at aliquam tamen partem cepissem spectare voluptatis. Nam & conspectus tuus mihi iucundissimus, & mea tibi obseruantia (ut arbitror) non ingrata exitisset. Nunc cum neq; hic, neque alibi conspice te poterim, measq; tecum rationes

rationes familiariter conferre, cumque cives mei, penè prope
 river, summa cum alacritate & letitia obviam tibi prodire
 stumque diem agere adventus tui constituisent: potes pro
 ingenio existimare, fuisse nobis molestum, quod tu in aliam
 pentè sensum, & aliud iter te converteris. Sed si hoc quod
 accidit: & si iter totum sic ex sententia consecisti, ut ad te
 salus incolumisque redieris (quod ego & spero, & Deum
 so ut ita sit) vineat sanè utilitas tua cupiditates nostras: si que
 bis potior tua salus & voluntas, quam omnes earum rationes, que
 nos speravimus ex congressu tuo gaudium nobis & letitiam pro
 se comparari. Nam quæ ego coram tecum eram acturus, pater
 sanè interest, utrum ea voce, an per literas exponam. Quod
 summa voluptatis & letitiae ex tuo adventu ad nos perciperetur
 tui, id amissum, sic animo æquo fero, si tibi id fuit gratius, atque
 operarius. Dabitur enim mihi (opinor) aliud tempus, meam
 observantiam, & gratiam in omnibus tuis voluntatem declarare.
 Nunc ut veniam ad id quod egi tecum, cum fuisti Attentione
 diuturniore mea mansione in his locis: id te oro atque rogo, ut
 nisi amplissime, ut in memoria habeas excusæque me apud sum
 mum Pontificem, totumque me denique & tuendum tibi, & de
 fendendum suscipias. Ego nec villo patrono possum esse man
 or, quam re, si modò dignus à te fuero iudicatus, qui in fide &
 enrelarua sum: nec tu opinor, dedecus vllum ex tua erga nos
 manitate suscipies. Ita enim me geram, & eam operam dabo
 te mihi præsidio adiumentoque fuisse ne vquam penitreat. Cui
 autem istuc venire non possum, cause partim necessarise sunt, par
 tim habent in se honestatem & laudem. Necessitas in constituta
 non nihil pudoris affert, ingenuis præsertim animis: quam tam
 necessitatem vos intelligere, etiam tacente me, potestis. Nec
 men propterea ambio à vobis quicquam, aut flagito. Sed si
 ea natura præditus sum, ut nemini velim sumptui esse, & con
 decet vos quoque ea esse benignitate, ut me commodum acci
 sequi, & vestrae liberalitatis insignibus ornatum, ubique que
 duplicem vobis habere gratiam pariamini, & maximi hono
 ac beneficii, quod in me contulistis, & summae benignitatis, que
 me morem mihi gerere, & meo obsequi animo indulgentissime
 permittitis. Sed (ut dixi) necessitas verecundiam quandam im
 bet: honestas est prædicabilior. Dico igitur, me hic manere
 inuitum: quod & inter amantissimos mei verior, & multa que
 die ex me commoda atque adiumenta his populis prouocantur,
 quod diurnis nocturnisque meis cogitationibus hoc consequatur,
 ut & pace atque concordia eos contineam: & propulsem hinc
 pios, qui veritatem catholicæ religionis conantur euertere, quo

nam nisi ego huc venissem, magna iam copia in his locis existeret. Nunc meis vigiliis atque curis fit, ut illi non modò ad nos, sed et ad vicinos quidem nostros se audeant conferre. Contingit enim peropportune, ut cum apud populos etiam alieniores fides mihi non parua sit: tum verò senatoria consilia quæ Gallicanis præsertim provinciis, ut Aquense, ut Tholosanum, ut Gratianopolitanum, meo non minimum testimonio amoveantur. Itaque cum his paucis diebus diploma ad me Pontificium esset allatum, quod datur mihi in Lutheranos inquirendi atque animaduertendi potestas: accepi equidem illud venerabundus, & gratulans: gratiasque de eo summo Pontifici egi, qui tantum mihi honoris sui iudicio detulerit: quas etiam à re Farnesi optime meis illi verbis egi, cupio, idque ut facias rogo. Sed quod ad usum istius potestatis pertinet, equidem si necesse erit, utar: dabo operam tamen me in necesse. Nam quibus ego armis libentius utor, ea ut leniora sint ad opinionem atque aspectum, ita ad convincendos improborum animos longè sunt validiora: cum non terror ab illis, neque supplicium, sed veritas ipsa, sed & Christiana imprimis mansuetudo, confessionem erroris, corde magis quàm ore prolatam exprimit. Est autem hoc loco quod vobis à me aperte indicandum sit: de quo tecum habui si recordaris, mentionem cum tu in Hispaniam iter haberes: deque eadem re tecum postea, me ablate amplissimus Polus colloctus est: cui tu, & mihi benignissimè es pollicitus, de Iudeorum negotio videlicet: quibus aliquando fraenum aliquod imponi profectò est necesse, si non illorum avaritiæ infamiam, qua gens illa præter cæteras laborat, transferre ad nos totam volumus. Agam fortiter, utæque liberare, quam tribuit mihi Deus: neque eum Principem, cui omnia debeo, cuius etiam laudem virtutis, probitatis, sapientiæ, vllis hominum sermonibus infringi aut imitari iniquissimo animo patior: fallis assentionibus in errorem inducam. Sed dicam aperte ut se res habet. Qui potest videri amore religionis in suis provinciis Lutheranos persequi, qui in eisdem provinciis tantopere sustinet Iudeos? Sustinet autem? Imò verò auget, condecorat, honestat? Nulli enim vnquam vllò à Pontifice Christiani tot gratiæ, privilegii, concessionibusque donati sunt, quot per hocce aunos Paulo Tertio Pont. honoribus, prærogatiis, beneficiis, non aucti solum, sed armati sunt Iudæi. Ac cæteris quidem Edictibus & optimè meritis, noua iuris beneficia, ad propulsandam, si qua illata sit, iniuriam conceduntur: Iudæis solum ad inferendam. Quanquam non est ista Pontificis optimi culpa, sed eorum qui ad suum ex Iudæis questum, Pontificis nomine abuterentur, de quibus honestius est vos existimare, quam me scribere. Iudæi quidem opibus referri, fautoribus insolentes, inter hæc plebes,

plebes, tanquam inter pecudes lupi grassantur. Oppida tantum
 dum pleraque vastata sunt, familiae plurimae exturbatae sunt
 suis & extorres factae, dispersae inter finitimas nationes, quere-
 tur horum conditionem temporum, & miseras fortunas su-
 eum tamen quotidie Iudaei istine ex urbe a praefectis secerni
 ad nos privilegia deferant. Et in his nuper duo, quae maxime
 lentia sunt ad evertendos Christianos, scilicet metu ubi quod
 sunt consequuntur, nec est quicquam iam sanctius, & ad reco-
 liandam ecclesiasticam dignitatem, quae propè omnis tan-
 dem amissa est, vtilius, quàm fouere Iudaeos: quibus (quod tan-
 bus saeculis inauditum est) licitum sit solistanta frui apud
 stratus autoritate & gratia, vt ad impetrandum omnia que
 scunt, eorum accusatio audiat sine reo, causa cognoscatur
 teste, sententia feratur sine iudicio. Et haec vos tandem quan-
 do ab his trans alpes nationibus accipi existimatis, quam
 oculis & in conspectu posita sunt? Quae rationes earent om-
 hac Iudaeorum peste, nec abominantur peius quicquam, quàm
 Iudaeorum nomen, quos tantopere vident istis in delictis esse
 tantane defectione animorum omnium iam à nobis genitum
 nè enim dico omnium, quod ego ita esse intelligo: vos haec
 sentitis, propterea quòd auribus vestris vulgò homines blande-
 tur) in tantane inquam defectione omnium, & propè execra-
 ne autoritatis ecclesiasticae, magno Reip. praesidio futurum
 ris, si sic alueritis, sic exuleritis Iudaeos? fideles autem, & pa-
 res populos vestros sic lacerari ab illis, & diripi neglexeritis. I-
 rò in haec loca, quod tu transiens nosse potuisti, provinciae
 me concurrunt, Italia, Hispania, Gallia, atque Anglia: è quibus
 qui hanc iter faciunt homines, confcios eos esse humilissimi
 relarum, easq; domum ad suos referre, sanè existimationi vestrae
 & communi saluti non expedit. Sed ego haec ad te verè quidem
 liberè, forsitan autè dolentius, quàm necesse erat, scripsi. In-
 ignosce mihi optime Farnesi. Pastor sum populorum horum
 mercenarius. Moueor, si quisquam alius, in improbos suos
 erga pauperes misericordia. Fungor officio meo, & fungar. Cy-
 tero opem ferre & consulere meis, habeo Deo omni potestate
 optimo maximoq; Pontifici gratiam: sin minus, totu hoc
 reiciam in vos, qui principes pastorum estis. Vos & meam
 & vestram, eidem summo Deo rationem reddetis, quando vestra
 non mea, omnium rerum est potestas. Vnum, quod ad te
 propriè pertinet, (dar enim mihi aras mea, non auctoritas
 dem, neq; prudentia, apud te loquendi veniam) vnum in
 re admonebo: cum tu istis inuitis nobilitatis, fortunae, hono-
 ingenij, ad summam omnium hominum commendationem
 spem praestantissima virtutis productus sis: si tales causas &

inmodi patrocinia susceperis, ostenderisque tibi curæ esse (id quod tamen facis, in quo nos admodum lætamur) æquitatem, iustitiam, pacem populorū, & erga Deum religionem: quæ quidem res sanctissima, ac præclarissima, nulla re alia magis quam cupiditate lucri, avaritiæque fedantur, quam isti palam præ se ferunt, qui iudeis tantopere studere se nō dissimulant, stabile (mihi crede) & firmum fundamentum in omnem posteritatem tibi subleceris ad dignitatem & gloriam nominis tui quotidie magis augendam, altiusque exstruendam. Quam nunc & magnam admodum, amplamque esse vehementer lætor, & maiorem in dies futuram esse confido. Vale. Carp. IV. Cal. Augusti, M. D. XXXIX.

VI.

IAC. SADOLETVS CARDINAL.

Alexan. Farnesio S. R. E. Cardinali S. P. D.

ACCIPERAM ex Vrbe literas, te à summo Pontifice à Belgis Romam esse renocarum: futurumque in via ad medium mensis Maij. Quod simul atque cognoui, statim mihi Paulum meum obviam tibi Lugdunum, & simul cum eo ad te literas, ut quoniam præfens ipse nō possem, illo modo te salutarem, & obiter abfens meæ in te obseruantia munia, quæ coram cum sum, libentissimè tibi præstare soleo. Accidit autem celeritate tua, & studio properandi, ut Paulo non fuerit necesse Lugdunum peruenire. Cum enim abesset ab ea ciuitate diei vnius iter, certior factus est amicorum literis, quibus negotium hoc fuerat datum, te repente ante omnium expectationem eò venisse, statimque profectum: nec punctum ferè temporis Lugduni commoratum esse. Quocirca ille meis Lugdunum missis literis, quæ te, quod fieri posset, celeriter uenerunt, ad nos reuersus, hunc mihi nuntium retulit. Accepi dolorem scilicet, quod cupiditas mea mei officij atque amoris tibi declarandi, bis iam conati mihi, irrita cecidisset. Sed tamen me consolatus sum quòd existimaui studium tuum perueniendi ad Vrbe, meo tui videndi studio anteponendum esse. Nunc rursus cum ad me scriptum sit, te saluum atque incolumem ad tuos rediisse: magnamque esse lætitiã ex tuo aduentu Romæ concitata, volui tibi his literis nō gratulari solum, quod faustum & fortunatū iter habuisses, multaque ex sententia & tua & aui tui Principis sapientissimi cum Cæsare cōfecisses, sicut amantissimo & deditissimo animo tibi gratulor: sed etiam gratias quam maximas possem agere, quòd tua commendatio rerum causarumque nostrarū, hoc est provincie huius, quam ex vrbe discedens apud summum Pontificis reliquisti, usque eò nobis profuit, ut simus omnia quæ volumus, quæ ad horū fidelium populorū fortunas ac salu-

ac salutem potius, aduersus Iudæorum improbitatem ac fratre
 tuendam, pertinebant, ipsius non solum æquitate & iustitia
 summa etiam clementia & benignitate consecuti. Quia tu res
 consanguineus Afcanius Sfortia, singulari virtute & supra
 tem prudentia præditus adolescens, dignissimus eis honoribus
 quibus tecum simul fruitur, nobis amicissimè & constantissimè
 suffragatus est. Quapropter cum quoquo me vtro, habeat
 stigma ante oculos vestrorum plurimorum, erga me mentem
 nihilque iam sit, quod non vobis debeam, vel in honoribus
 in vita, vel in fortuna: potestis existimare, si me institutum
 meis artibus esse cognoscitis, neminem vos habere, qui maiori
 studio, beneuolentiore animo, sanctiore obseruantia, vobis
 nomini, honori que vestro inservire paratus sit. Sed hæc hæc
 nus. Ego cum tecum postremò Auentione locutus sum, vixisti
 videre imaginem in te quasi florentem in ætate viridi, egressi
 grauitatis, eius videlicet, quæ maximè solet decere nobilitate
 quæ sit cum humanitate comitateque coniuncta. Iraque tuam
 te gaudij plenus discessi, nec destitui postea hoc de te & sententiam
 prædicare. Nunc Cæsar Triuultius Episcopus Comensis, vir
 cæcus & prudens, reuersus è Gallia, idem ait & sibi & compluribus
 eorum, qui iudicare sciunt, in aula Regis, cum illi hæc iter hæc
 fuisse visum: magnamque opinionem & spem de tua futura ve
 ritatis amplitudine, in qua vera inest dignitas, in animis me
 rum conceptam esse. Cuius hæc oratio, & de te testimonium, præ
 stinam illam animi mei lætitiã renouauit. Quid enim est, quod
 auribus meis accidere possit iucundius? Tu verò maxime virum
 qui tam diligenter exprimas domestica exempla & prudentiam
 grauitatis. Et nimirum nulla est species vquam præhabuit
 quam humanitatem cum grauitate ita habere temperatam,
 altera alteri non modò impedimento nulli, sed decori etiam
 ornamento potius sit. Difficilis omnino res, sed in quo ea
 is diuino quodam spectaculo oculos, atque animos hominum
 cunctorum commoueat, necesse est. Cuius te ab ingenio, &
 natura præclarissimi doni, com potem iam factum esse, velle
 tistimè lætor. Sed de his etiam facis. Illud amabo te, mihi Facis
 suscipe, & supple quod mihi deest, vt quas ego dignè non po
 sum, tu Pontifici Maximo non meis solum verbis, sed tuo etiam
 nomine agas gratias. Nam quæ ad nos ab illo beneficia præ
 sunt, ea tibi ab eo primum data, per te verò deinde ad nos trans
 missa sunt. Quare tu quidem illi; ego ambobus vobis maximam
 gratiam debeo, quam equidem sanctam & inuictam pe
 peruò sum seruaturus. Vale, & nos dilige. Carp.

Pridie Non. Iulij, M. D. XL.

VII.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS
Paulo III. Pont. Max. S. P. D.

OCERT me ratio temporum, & sanctitatis tuæ bona existi-
matio, quæ iam in animis omnium gentium & nationum
intra est, eademque mihi omnia longe est charior: vt quo-
rum colloquendi facultas commoda nondum fuit, scribam ad
te id quod animum meum stimulat: & quod ad tuam summam
laudem, publicamque vtilitatem valde iudicio pertinere: satis fi-
dens, te pro tua singulari humanitate & sapientia, libertatem hanc
meam in optimam partem esse accepturum. Cùm enim Pater
sancte appetere iam incipiat agendi concilij dies, idque intelli-
gam ab vniuerso terrarum orbe tantopere expectari, atque omni ra-
tione flagitari, vt nullo pacto differri sine pernicie, aut graui sal-
tem periculo posse videatur: nondum tamen bene parata aspicio
ea arma, quibus muniti contra aduersarios esse possimus. Ac vi-
deo ad quoque, multa etiam forsitan impendere quæ hic nos re-
tinent: sed aduersus ea, difficile illud quidem, veruntamen ali-
quod inuenietur remedium: propria enim hæc sapientia tua fu-
tura est consultatio. Ego tantum nunc de eo, quod ad concilij
rationem atinet, munere atque officio loquor: in quo et si spe
bonam Deum omnipotentem nobis & veræ atque honestæ cau-
sæ non desururum: idque ego pro mea parte vt ita fiat contem-
dam & elaborabo, ceterosque item pro sua spero esse facturos:
tamen angit me, & sollicitum vehementer habet, quod vnum op-
portuissimum & imprimis vtile membrum nostri corporis vi-
deo languere. Non vtar circuitionibus, neque obscure aut obli-
que recum agam: sed aperte, atque vt veritas ipsa & fides mea ferr.
Incredibile est, Pater sancte, quantum dolorem acceperim, quod
summus & doctissimus vir Hieronymus Alexander Brundisius
Archiepiscopus ab eo honore exciderit, ad quæ ego vocatus sum:
quo adiuuatore & socio, amobusque nobis, vt etiam apud Home-
rum est, studio locoque coniunctis, acris animo eram, planeque
Deo frenis, confidebam, nos non modo apertos imperus hostium,
sed absconditas etiam insidias facile propulsaturos. Multa enim
collecta sunt in eo homine magna atque præstantia, quæ in ceteris
singula vix insunt, eaque omnia maximè & huic tempori, &
huic causæ necessaria. Linguarum summa cognitio: concilio-
rum, rerumque quæ ad eam rationem pertineant omnium memo-
ria, scientiaque admirabilis: vsus & consuetudo cum ceteris natio-
nibus, ac cum Germanica natione præsertim, in qua diu, & acri-
ter, addo etiam feliciter, negotia Catholica fidei tractauit. Quod
T ergo

ergo tantum bonum à nobis reiectum est? Nolle enim de
 cuiquam, nō enim id natura, nec consuetudinis est me: me
 men sedis apostolicæ amor, qui mihi penitus infusus est, in
 in hoc loco naturam. Etenim si cōsistat sanctitas tua res bene
 cessuras horum Theologorū ope, qui in doctorib; istis reo
 ribus tantū exercitati sunt: credat mihi ipsa, in quo memo
 pio, acerbiorē diffidio, & multiplicatis hæresibus nos ex
 esse discessuros. Quamobrem & quomodo hoc futurum
 aut aliās dicam, aut res ipsa indicabit. Doleo igitur, & de
 ter doleo, quod Alexandrum comitem mihi fortuna in
 Nam cum in me aliquid fortasse insit, quamquam exiguum
 tentie, at tamen publicæ causæ non inopportunū, id illu
 te & adiutore amplius & valentius certè erāt futurum. O
 semper consilium tuum sapiens, nihilque nisi summa ratio
 te agi solet: mihi tamen & dolere, & timere necesse est qu
 reor, ne sit non leuis plaga publicæ causæ iniecta. Atque h
 rector inspectorem cordium, me hoc testimonium de illu
 neque gratiæ dare, neque vili cupiditati meæ: sed vnam mi
 ritatem, vnam utilitatem publicam, vnam rationem honestam
 & nominis quod tibi eximium & memorabile partum tū
 propositam. Neque tamen audeo à sanctitate tua postulā
 quod postulandum est, neque rogare quod rogandum: p
 ber enim pudor meus, præsertim ab eo Principe, cui omnia
 beo: ne temerarius à sapientissimo existimet, impudens ab
 me de me merito. Hoc solum affirmare non dubito: si sancti
 tua suam prudentissimam atque optimam mentem ad hunc
 nestandum hominem deflexerit, præter rei Christianæ rene
 dum & tuam suam laudem, omnes & res & homines talent
 iudicium atque factum summo opere esse comprobaturus. Rom
 M.D.XXXVII.

VIII

IAC. SADOLETVS CARDINALIS
 Paulo III. Pont. Max. S. P. D.

ACCÉPTI ab optimo atque amplissimo Cardinale Fazio
 literas, datas VII. Idus Septembris, mihi autem tantū
 nē quam vellem, hoc est tertio Idus Octobris reddidas: quod
 ille me hortatur & admonet, ac sanctitatis tuæ verbis etiam
 dat, ut iam exacto ferè eo tempore, quod meæ absentia
 præstitum fuerat ad Urbem quam primum me recipiam: quod
 teresse eis consiliis possim, quæ iam dudum à sanctitate tua
 ra, Christianæ religioni commoda & salutaria, promerere nunc
 mum atq; exequi tempestiuum ipsa indicat: dignamque man
 vna

virtute & sapientia sua, cum correctionem emendationemque
 perfectionum meorum, tum veteris innocentia & integritatis in
 seculis, hoc est in Christiano populo uniuerso, restitua-
 rum. Ego vero his acceptis literis, cum insigni quadam laetitia
 animae voluptate, tum non minore sollicitudine & molestia af-
 fectus sum. Nam cum lareret magnopere, & gauderem, quod in-
 telligebam meum absentis nomen haerere etiam nunc in memo-
 ria sanctitatis tuae, quo nihil mihi euenire optatius potest: illud
 tamen grauius molestaeque ferebam, quod non videbam hoc
 tempore, quo pacto possem, id quod semper maxime cupio,
 mandatis tuis voluntatiue parere. Itaque cum pararem ipse me
 ad scribendum sanctitati tuae, ut appropinquante iam exitu mei
 commentis, longiorem mihi a te diem prorogari peterem: alla-
 ta ad me interim sunt Farnesij literae, quae me sancte admonent, ut
 id quod facere decreueram, faciam etiam accuratius: ne qua alie-
 na a mea erga sanctitatem tuam obedientia & voluntate ani-
 mam tuam forte subeat opinio. Ego enim Pater sanctissime, cum
 semper apud sanctitatem tuam esse cupio, quam habeo autorem
 meae omnis dignitatis: tum huic etiam honori & muneri, quod
 mihi ab eadem commissum est, deesse profecto non debeo. Ut
 enim solum amore, qui certe meo in animo erga te flagrans &
 perpetuus est, sed ipso etiam viri boni officio appetere cogar, tum
 tui operato & desiderato conspectu tuo: tum senatoria opera
 meaque obire: ea videlicet, quae ad bonum, & diligentem, &
 amantem Reipub. Cardinalem pertinent, quemadmodum certe
 mihi agere semper propositum est. Quocirca non ego hinc qui-
 dem maneo inuitus, in tanta horum populorum omnium erga
 me beneuolentia & voluntate, tam salubri caelo, tot etiam ex me
 actionibus ad fructum meorum populorum, & ad seruandam in
 huiusmodi religionem, quae oppugnabatur, prodeuntibus. Sed
 tamen sanctitatem tuam, urbemque Romanam assidue ante ani-
 mum mihi propositam habeo: non quod meum priuatum ali-
 quod commodum, aut maior istuc iucunditas me vocet: sed quia
 ratio officij, quae apud me semper plurimum valet, desiderare
 me cogit, ut eo sim in loco, in quo & fidem ac pietatem meam
 sanctitati tuae, & Reip. studium atque operam nauare commodius
 possum. Verum mea haec voluntas, aliquot domesticis difficulta-
 tibus implicita, valdeque impedita est, quas quidem commemorare
 difficultates tenue est, & in tantis tuis curis occupationibusque
 ineptum. Tacere autem non licet, si me excusare verè, & is vo-
 lo esse qui semper cupij, ut veritate & recta conscientia fretus,
 mihi subiectam eorum, quae res & causa postulat: quod ingenue
 animo ac liberaliter instituto dignum semper duxi, ut nec sal-
 tas constringeret eius rei, quancumque agere statuisset, causas:

nec veras reticeret. Ergo quo minus sanctitatis tuæ imper-
mandatis vt ad ipsam me conferam, obtemperare statim potero
non iam valetudo prohibet, (satis enim planè mihi veteris
confirmatus) sed illa res magis, quod prouidendum mihi re-
menter est, nè dum Reip. animo optimo deseruio, prout
aliquod dedecus incidam: quod fidei meæ, quam habeo in
gè chariorem, macula & detrimento esse possit. Hac me
huc hic detinet, quod facilius hic videor posse necessitati
subuenire, & obuiam ire meæ famæ periculis, quàm in Ve-
cete possem: tanto tibi sumptu in omnibus ferè res neces-
tamque exiguis meis vectigalibus: quibus præsertim ter-
pars in Veronensi pensione detracta sit. Quæ tametsi me
quidem in optimos vltus consumitur: hoc tamen effici, vt
vrbem Romam incoleire nõ liceat: hac præsertim durissima
ditione temporum, de qua multorum ad meliteris mutua
perferitur. Nec verò hæc proferens, fortunam meam acced-
mihi si locuples fieri vellem, maximas sæpè temporum oppor-
tunitates obrulit: in quibus ego magis officium & abstinentiam
in omnibus homines comitatem ac liberalitatem, quàm fructum
lucris aut pecuniæ sum secutus. Et sanctitati tuæ maximas pro-
habeo, atque ago: quæ totiens iam mihi ferè sub sidium
cunia sua largè ac liberaliter, annua etiam constituta milita-
cede voluit. Quod ego beneficium tuum erga me, ita amplius
que magnū, vt ei nunquam à me referri possit gratia, cum au-
gratissimè accepissem, re ipsa tamen accipere recusavi. Non
eam causam quidem vt minus tibi obligatus, sed vt mei magis
sem similis: qui ita natus, ita institutus sum, vt neque pecuniam
admodum concupiscam, & parum decorum esse arbitrer
ingemis & dignitatis veræ notionem aliquam habentibus, et
modi mercedibus & pecuniis quasi obstringi, nisi quibus à
cipe onus aliquod imponitur, & eiusmodi mandat: adminis-
tio, quæ maiorem fortè sumptum, apparatusq; requirat. Tu
enim legitima quædam sunt constituta præmia, quæ accipere
non fas solūm, sed perquam etiam honestum est. Neque ego
cium animi mei exponens, eos reprehendo, si qui fortè annua
annuas & mensuarias mercedes ex ærario accipiant: fieri enim po-
test, vt illi multò sapientius hæc de re constituant, quàm ego
dicem: sed tantum eam opinionem & sententiam, quæ mihi
sita penitus & planè innata est, apud sanctitatem tuam fidei
profero. Sola ea cupio vectigalia nancisci, quæ cum ecclesiasticis
sunt, posita sunt in medio sacerdotibus dispartienda, habentibus
administrationē & proutationem sacerdotiorum coniunctam
ad quæ meo iure non nihil aspirare mihi posse videor: non
cursem huc illuc, eorum adipiscendum causa: neque vt ab aliis
P. 1.

Principibus ea obtinere contendam: sed meam spem duntaxat
 in tua optima aduersus me voluntate, quam mihi saepe benignis-
 simis verbis ostendisti, & quam nulla adhuc occasio cōsecuta est,
 expostam habeam. Tranquillum equidem semper habens ani-
 mum, & nulla sollicita expectatione suspensum, quodd constan-
 tiam animi malo & modestiam retinere, quam plurimos fructus
 mens mihi, non flagitandi importunitas prosit. Verum haec ego
 fortasse verbosus: cum sanctitate rāmen tua, tanquam cum pa-
 rente egi. Reliqua nunc agam, vt cum domino meo, vt cum Prin-
 cipe. Si indicarem, Pater sancte, meam istic aut operam, aut prae-
 sentiam valde opportunam esse vilitatibus publicis: nullo expe-
 ctato tuo imperio, nulla ratione incommodi vilius habita, ad Vr-
 bem statim aduolassē: neque me aut valetudinis meae, aut et-
 iam periculis cogitatio vquam retinuisset. Cum verò in tanto
 consilio tuo, tantaque sapientia, adstantibus etiam tibi tot pru-
 dentissimis doctissimisque patribus, quorum tanquam orbis ter-
 rarum iuniorum abs te habitus delectus est, mei consilij autoritas pa-
 ruit, aut nihil elucere inter ceteros possit: sanctitatem tuam sum-
 mē rogam a me volo, vt cum bona ipsius venia commorari hic
 vsque ad ver proximum, quo tempore in Italiam & ad concilium
 omnino cogito: colligere que tantisper mearum fortunarum re-
 liquas mihi liceat: in quo magnum in me collatum abs te bene-
 ficium sum arbitraturs. Sin aliter sanctitatis tuae sententia est,
 eaque me vult ad Urbem omnino accedere, si leui modò signifi-
 catione hanc eius voluntatem cognouero, accurram, & appropre-
 rado: neque me causa, neque difficultas vlla detinebit, quo mi-
 nus & tibi & ceteris ostendam, nihil omnium rerum mihi ma-
 gis esse cordi, quam vt praesto sim, & paream iussis omnibus, ac
 mandatis tuis. Quodque hic manere aliquandiu cupiam, totum
 necessitas cuiusdam esse: quodd verò in Urbem & ad sanctita-
 tem tuam accedere, ipsa iubente paratus sim, id esse propriae &
 perpetuae meae voluntatis. Vale. Carpentoracti, Idibus. Octo. M.
 D. XXXVIII.

IX.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS
 Paulo III. Pont. Max. S. P. D.

Cum huc esset allatus nuntius de creatione Cardinalium,
 quos sanctitas tua proximè in Amplissimum collegiū coo-
 ptauit: equidem de ceteris nihil mihi ad iudicandum allumens,
 quorum vitam moresq; ignoro: satisq; confidens abs te omnia
 & sapienter, & optima ratione fuisse acta: de Scoto illo vche-
 menter

menter probavi consilium tuum. Perpexi enim penitus cele-
 titudinem animi tui, tum vim singularis prudentiæ, prece-
 pati non vis, impium Regem vacantei domesticis inimicis
 periculorum suspitionibus, impunè ac licenter in depopula-
 Dei Ecclesia debacchari, quod consilium simul & factum fan-
 tatis tuæ Deum immortalem fortunaturum esse non dubito
 que uti ita eueniat, Deum eundem precor. Quod verò in-
 teros vnum adhuc Venetum in ordinem legendum nolueris
 referuasti, en Pater sancte occasio & locus, quo sanctitas tua
 test clarissimo viro, & omni virtute, doctriua, eloquentia
 natissimo, hunc honorem si detulerit, non tam quidem huius
 uam comparare gloriam, præclari sui in hominibus dilige-
 iudicij, quam veterem & iam partam confirmare: ut non
 ab his, qui abs te honestantur, sed præterea ab omnibus qui
 to orbe terrarum coniectos habent in te oculos, cum laude
 feratur in cælum tua virtus, animi magnitudo, sapientia
 maxima tibi & perennis gratia habeatur. Est enim omnium
 munc beneficium, quod confertur in hominem, & bene de-
 tis antea meritum, & paratum ad bene merendum. Quiliter
 Petrus Bembus est, qui hoc etiam magis beneficentia tra-
 tur amplectendus, quod complures annos diligenter ac qua-
 norifice Romanæ curiæ inservit. Quam vnam in me ipso
 nem sanctitas tua secuta est: cum me nō aliis meis meritis, sed
 incredibile benignitate ac liberalitate adsciuit in eum ordi-
 vnde mihi celebritas & bona fama magis etiam ex iudicio
 quam ex honore ipso acquisita est. Pro quo amplo insigni
 me beneficio, si me perpetuò adstrictum tibi, tuoque custodio
 ri & nomini esse sentio: cupio etiam à sanctitate tua intel-
 Bembum summum virum pari quodammodo eiusdem beate
 collegam fuero nactus, non me vno & simplici vinculo
 quam eo firmissimo & arctissimo: sed pluribus, & nunquam
 tricabilibus laqueis tibi obligatū fore. Deus omnipotens
 & cepta & consulta sanctitatis tuæ ad optatum finem, & in-
 dem tibi gratum, acceptumque perducatur. Carp. Non. Ian.

X.

IAC. SADOLETYS CARDINALIS

Paulo III. Pont. Max. S. P. D.

PRIMUM deprecor sanctitatem tuam ut mihi libertatis
 se quam humilitatem meam deceat, meum apud ipsam
 derium expromenti, ignoscere ne grauetur: deinde ut quod
 sturus sum, pro sua sapientia examinet, & perpendat. In
 enim singularis tuæ sanctitatis humanitas, in qua ipsa quoque

quā in honoribus fortunæ esse excelsior, dat mihi fiduciam: al-
 terum, quia cum utilitate Reip. & cum tua laude coniunctum est,
 equum mihi videtur, quod & a me profertur, & abs te debeat di-
 ligenter considerari. Erenim Pater sancte ego mecum sapienter
 recordans illa præclara initia gerendi Pontificatus, tum
 cum sanctitas tua correctione morum sacerdotibus indicta, mul-
 tiq; vris clarissimis & omni virtutis laude præstantibus, ad
 summos honores Ecclesiasticos vocatis, vniuersum terrarum or-
 bem in spem meliorum rerum erexit (Deum immortalem te-
 fice) cupit ex eo tempore semper vt illa propria & perennis tua
 ceteris gloriatur: eam vnquam in deligendis optimè meritis ho-
 minibus, aliqua adiuncta obcurior electio infuscaret. Memini
 enim quanta celebritate famæ, quibus hominum sermonibus,
 qua admiratione virtutis, prudentiæ, magnitudinis animi tui,
 illud egregium & commemorabile facinus fuerit acceptum. Ita-
 que ego, quā in colenda, amanda, venerandaq; sanctitate tua,
 archote multo beneficii vinculo, quam ceteri omnes, astrin-
 gunt: propterea quod alij multum quidem habuerunt in se o-
 mnes & virtutis & meritorum, quamobrem beneficium tuum
 illis quodammodo debitum videretur: ego autem nihil: sed o-
 mnis meus honos, meæque dignitatis amplificatio, liberum
 fuit iudicium & propria liberalitas sanctitatis tuæ: sicut plus
 quam ceteris tibi debere me intelligebam, ita maiore etiam
 quam illi, in tanta tua gloria & prædicatione amplissima lau-
 dis, animi lætitiæ & voluptate perfruebar: qua assidue quoque
 in posterum frui cupio. Nec mihi quicquam magis est in opta-
 tis, quam audire, sanctitatem tuam, non cupiditatibus huius,
 aut illius, sed suæ potissimum sapientiæ, & Christiani nominis
 utilitati interuentem: si suppleendus ordo noster sit, quem sup-
 pletum in fama nunciat, habere hominum dignissimorum, vt
 solita est, selectum: & optimos ac doctissimos in amplissimum
 collegium adsciscere. Namque Pater sancte præter communis
 Reip. commodum quæ inclinata iam & propemodum cor-
 ruens, talibus columnis maximè fulcienda est: hi præterea soli
 omnino sunt, qui fidem præstant suam honoris sui autoribus:
 quique eos & in ipsis, & in posteritate eorum, semper saluos, hon-
 nestos, doctosque esse cupiunt: ceteris (vt sanctitas tua anim-
 aduertere sepe potuit) qui non ex virtute, sed ex ambitione
 lecti sunt, studia & actiones suas, non officio aut honestatis de-
 core, sed emolumentum compendio ferè diriguntibus. Atque hæc
 quidem tuæ sanctitatis erit consideratio. Illud meum desiderium,
 ut quo agere etiam exortus, vt in habenda Cardinalium cooptan-
 dum ratione vnum tibi hominem nominarem, tua vt dixi, be-
 neficentia fructus, quem ceterè dignum omni honore arbitror, & in

quo ornando iudicium tuæ sanctitatis summam consecrationem laudem esse non dubito. Is autem est Gregorius Corceius, ab de quo nemo est profectus qui nesciat, quæcunque in magno bono sacerdote postulanda sunt, omnia in eo excellenter ingenium, consilium, eloquentiam, doctrinam, & quæ hincque laudabiliora sunt, quoniam Christianis moribus sanctiora, pietatem præterea, continentiam, religionem. Neque aliter de eo sanctitas tuâ iudicavit, tum cum eum vocandam consilium maximarum rerum putavit. Hunc igitur ego implendo Cardinalium collegio sanctitati tuæ vehementer esse commendatum. Et eo magis, quod Federico Fregosiano & tam præstante Cardinali nuper amisso, dolorem quoniam hinc morte incredibilem accepimus, huius honore, si tuas lachrymas fieret, consolabimur. Atque ipse quidem nihil omnium huiusmodi rerum cogitat: ego autem laboro, qui & illi ego, virtutis quidem causa, & imprimis tamen decus sanctitatis tuæ habeo mihi ante oculos propositum. Ad cuius insignem idem si hoc factum redundaturum est: si consuevit ipsa nihilominus honores ecclesiasticos talibus viris libenter mandare, & aspernetur quæso preces & obsecrationes meas: meque dignetur efficiat, cuius voluntati suam rectissimam & benignissimam commoderet voluntatem. Equidem Pater sancte si hoc me beneficio, & Christianam mecum vna Remp. affectam esse video, sum plurimis iam tuis erga me meritis deinctus, maxime hoc munere cumularum arbitror: tibi que perpetuus & agere & referam, quoad licebit, habeo quidem certè & prædictas gratias. Deum omnipotentem oro, ut sanctitatem tuam saluam & florentem diu nobis conferret. Carpenteracti, VII. Calendas Decembris, M.D.XLI.

XI.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS PAVI.

III. Pontifici Maximo S. P. D.

FACERE non possum, ubi virtuti & dignitati, multisque præterea & magnis erga Sanctam sedem Apostolicam meritis, testimonium mei iudicij tribuendum est, quàm id tribuam: pontifici natura in hanc erga bonos voluntatem adductus, maiore autem ex parte sanctitatis tuæ clementia & benignitate prouocatus. Quæ cum potestate & amplitudine cæteris hominibus omnibus antecellat: maiorem tamen vult suæ humanitatis esse, quam potestatis gloriam. Ea igitur fretus, non possum tibi nos commendare homines eos qui mihi tuo digni iudicio, dignitate honore, qui fructus est iudicij, esse videantur. Cum ergo pro-

nis Cardinalium comitiis, quae instare iam iamque & propè
 adole sermonibus hominum circumfertur, sit sanctitati tuae lo-
 cus, suam, quemadmodum consuevit, liberalitatem & benefi-
 centiam in benemeritos exercendi: putavi ad meam fidem atque
 officium pertinere, duos tibi commendare, quos tibi ipsi non
 dubio esse probatissimos. Quod equidem facio, non illorum
 precibus efflagitatus, absunt enim ambo à me longè gentium,
 necque huius cogitationis penitus ignari sunt: sed hoc officium
 aeternae operam, virtuti, & veritati, & amicitiae sponte tribuens.
 Sunt igitur quos ego dignissimos omni honore existimo, Hiero-
 nymus Capoferreus designatus Nicensium Episcopus, & Tho-
 mas Campogius Episcopus Feltræ. Neque ego hos duosita lau-
 des, & ceterorum laudibus, si qui sunt, qui virtutibus ornati, Cu-
 riam istam sequantur, esse detractum velim: sed quia in his præ-
 ter cetera animi, & ingenij ornamenta, quibus uterque eorum
 præditus est, illa quoque insunt, quae maximè mouere animum
 tuum & solent & debent, ut magnam tibi horum honoris &
 commodorum habendam esse rationem putes. Alter propè si-
 malataque natus est, in fidem abs te & clientelam receptus, ubi
 accessit ætas, qua declarare animum atque ingenium illius pos-
 set, nihil aliud vnquam sibi propositum habuit quam ut suas o-
 mnes curas, omnes voluptates, studia omnia in sanctitatis tuae
 cultu, atque obsequiis figeret, & locaret. Multis in vrbe & ma-
 gno maneribus ac negotiis abs te præpositus, extra urbem etiam
 maturos ad Principes sepe, maximisque de rebus missus, nec fi-
 dem suam nec consiliū, nec diligentiam vnquam passus est desi-
 derari: omniaque prestavit, quanquam penè etiam adolescens,
 quæ à viro prudentissimo, & ætatis vsu eruditissimo requiri atque
 expectari solita sunt. Quodque in eo mihi peregrinum & com-
 memorabile imprimis vnum est, non ille suos labores, suas vigi-
 lias, sua & corporis & fortunarum dispendia, cum tibi inseruie-
 bat, ad spem honoris & commodorum suorum direxit, aut retu-
 lit. Sed tantum illud spectauit, ut Domino, & Principi suo satis-
 faceret: fidemque & pietatem, non spem vllam propriam si-
 bi habuit propositam. Quæ si rara sunt, & omnibus propè se-
 culls in paucis animaduertit, singularem quoque ea promeren-
 tur à tua benefica voluntate ac natura, & honorem & beneuo-
 lentiam. Quid cetera commemorem, quæ in eo præclara insunt
 ingenium, literas, humanitatem, comitatem, liberalitatem, il-
 lamque venustatem & elegantiam moris atque sermonis, quæ in
 rebus gerendis ita aptè vitur, ut non minus gratiosum se reddat
 in Principibus, ad quos missus est, quam illis à quibus missus: O-
 mnia sunt in hoc homine eiusmodi Pater sancte, ut ipsa per se, si-
 ne vllius commendatione & testimonio, vincere animum tamen u-
 ctiam

etiam durioris alieniorisq; Pontificis posse videntur. Quis
 tiffimi facient? quid liberalissimi? quid benevolentissimi? Ne
 enim dubito virtutes Capoferrei sanctitati tue non notissimas
 modò esse, verum etiam charissimas. Quare cum de honore
 certus esse debeam, qui & de gratissima ac beneficentissima
 mente atq; natura certus sum, hoc officio perfunctus, ad alteram
 conuertar. Atq; hic ego intelligo, obici mihi posse nimiam
 dam imprimis audaciam, vel temeritatem potius, qui ceteris
 rebus cum maximo & meo & omnium Principe, tam familiariter
 & tam liberè agam. Sed in hoc me tamen illa summa & pro
 incredibilis humanitas tua consolatur. Illud est diffusius, quod
 ego quorundam hominum virtutes & merita sanctitati tue
 monstrans, videor non satis intelligere, quo cum Principe
 agendum sit, quam sapiente, quam sagaci: cuius acie ingenti
 summum acumen, admirabilem perspicaciam, nihil est omni
 no quod fugiat aut lateat. Verum hic mihi ignoscat quod la
 etas tua, & patiat me meo animo, & illi benevolente
 optimos viros prosequor, morem gerere. Si enim de quorum
 commodè sentio, si quenquam videor propter eius virtutes, &
 propter singularia partim erga me ipsum, partim verò mihi
 mam erga sedem Apostolicam studia atque officia diligere de
 re, Thomas profectò Felrensis Episcopus, mei & amoris & in
 cij, in his rebus omnibus primas partes obtinet. Quod si
 solus ita sentirem, mea tamen apud te commendatio aliquid
 habere deberet, si non autoritatis, at certe excusationis. Sed
 ego mihi sic persuadeo, eadem in talem virum & mente & opo
 nione, cum reliquos, tum te ipsum imprimis existere. Atque
 mitto in eo splendorem nobilitatemq; familiæ, quæ summo ho
 nore nuper in Laurentio Campegio eius fratre ornata atque ho
 rens, postquam ipso illo honore fortuna & mortis iniuria po
 liata est, videtur ea ab æquissimo clementissimoq; Pontifice
 pristinum decus restitui debere. Quæ tua tamen plena bonitas
 & prudentiæ consideratio in pluribus iam perspecta est. Mitto
 iam literas, Juris civilis Pontificique scientiam, bonarum arti
 culum, in Theologicis rebus vsum, intelligentiam que penè ho
 minic cogitandum propono: quòd nullus eo in Rom. curia pub
 cisq; negotiis laboriosius, fidelius, diuturnius, iustus, his quan
 plutimis annis versatus est: cum interea in tanta varietate
 rum gerendarum, nemo vnquam illius superbiam, nemo auar
 tiam, nemo negotiorum quæ is suscepisset neglectum, nemo
 lam vel minimam suspicionem criminis in eo annotauit. Vnde
 laboriosusq; munerib. diutissime exercitatus, libellis postulat
 supplet aut subscribendis, aut referendis: causis litigantiu
 nitur.

intercedis, iudicibusq; dandis: regendo quoque & in officio con-
 tructo scribarum ordine: in quo horum munerum non egregi-
 am fidem, prudentiam, abstinentiamq; praestitit. Tanta in audie-
 dis hominib; mansuetudine, in expediendis negotiis diligentia, in
 rebus omnibus integritate & innocentia, vt praclarum in eo ex-
 emplum verissimi & optimi magistratus, ac sedis apostolicae mi-
 nistri, fuerit constitutum. Quod quidem exemplum Pater sancte
 abs te pro tua gratissima mente, admirabilique sapientia, meri-
 to honore afficiendum est. Etsi enim caput ipse es totius orbis,
 tamen propius atque coniunctius vrbis Romanae es caput: in
 quo tuo praecipue corpore, membra quae praestantiora sunt, be-
 neficentius ornare debes: vt inde animi voluptas ad nos, ad te
 bene iudicandi laus perueniat. Quanquam non his solum de cau-
 sa Theodorus Compegius sanctitati tuae debet esse commendatus:
 sed et eis quoque laboribus & operis, quas is peculiares tibi praes-
 titit. Toties abs te in legationes missus non solum difficiles & a-
 speras, verum etiam periculosas: tam multis negotiis, curationi-
 busque praefectus: quem laborem vnquam periculumue refugit,
 quo sanctitati tuae tanquam illi addictus toto & corpore & ani-
 mo deservire: cuius quidem ad mandata omnia peragenda,
 sollicitam semper secum ipse semper & diligentiam & integri-
 tatem voluntatem autem vnus tuae sanctitatis, non suam, extulit.
 Sed non omnia commemorabo, (nota enim tibi sunt.) Tan-
 tum ego alumnus amatorque Romanae curiae, illius honestatem
 atque decus cordi habens, orabo atque obtestabor ipsius curiae
 Principem, & Principem quidem, non solum potestate, sed ma-
 gis etiam omni illa quae isthic plurimum potest, polletque, acio-
 ingenti, excellentissimaque sapientia, vt in Feltrinae Episcopo, doctis-
 simo, iustissimo, laboriosissimo, & nos omnes qui virtutibus fa-
 vorum, & ipsas virtutes, & Romanam imprimis curiam, proprium
 ac praecipuum corpus tuum, quae illius honore ornari se arbi-
 tratur, hoc quae impense ipsa poscit atque desiderat, tibi habeas
 commendatum. Dominus Deus sanctitati tuae omnia semper
 prospera & felicia largiatur. Ex Feliciano Carpentor. die. VI.
 Idus Augusti, M.D.XLIII.

XII.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS PAVLO
 III. Pontifici Maximo S. P. D.

Accipit sanctitatis tuae literas, per quas illa dignum me duxit,
 A quamquam nullius admodum pretii hominem, perinde ta-
 men ac si momenti alicuius futura sit praesentia isthic mea, ob hanc
 Res. tempora, ad urbem Romanam accersere. In quo quantu mi-
 hio.

hi officii onus impostum sit, sanè intelligo. Sed ego paucis diebus scripseram Amplissimo Cardinali Farnesio, rogans eum obsecrans ut si quid tale accideret, ut vocarer: mihi ipse apud sanctitatem tuam testis esset, cupidum me quidem esse parati obtemperandi: sed ob domesticas multas magnasque difficultates, hoc tempore nullo modo venire posse. Quem quidem, diligenter atque humanitate est, officio functum esse non dubito. Etsi non videtur egere hæc causa apud sanctitatem tuam. Sed tamen quoniam sæpe hoc iam contigit, ut voceretur: que maiorem in eo voluntatis tuæ quam incommodorum & difficultatum mearum rationem habui, iis que propterea etiam magis nunc oppressus teneor: eogor nunc necessario omnem meam causam eidem sanctitati tuæ breuiter exponere: audacius fortasse, quam aut humilitati meæ, aut summa illius amplitudini conueniat. Sed opinor illa admirabilis humanitas, quæ tuam meum ornat augetque dignitatem, faciet, ut quod audacter agerem, id nec temerè, nec inopportunè agam. Dico igitur non latuisse sanctitatem tuam meorum præteritorum cursum, et temporum. Nemo enim te neque ad intelligendum acutior, neque ad iudicandum sapientior vnquam fuit. Non latuit ergo cum fungerer negotioso & sat honorifico munere apud summos Pontifices, magnamque ex eo pecuniam magnasque diuitias honestè comparare possem: neglexisse tamen multoque maximam illius temporis partem gratis me Reipublicæ & reipublicis, aduenis que omnibus seruuisse, quòd in me nullam cupiditatem quaestus atque lucri natura ingenerat. Pronuntiatum fuit à Leone Episcopus cum essem absens. Hoc quoque meminisse profecto sanctitas tua recufasse me illud onus quoad potuerim, à quietam ac priuatam vitam honoribus semper præfere cupisse. Honores enim ego tum, non honores, sed tanquam compediti libertatis vitæ esse existimabam. Non multis post annis veni in Ecclesiam meam, cupidissimus in ea perpetuò manendi. Factus est Clemens Pontifex, is statim vehementer à me contendit, ut me ad eum confertrem. Itaque Romam reuersus sum. Non potui enim Pontifici optimè de me merito operam & obsequium meum denegare. Anno illius quarto in ecclesiam meam redii. Sic enim fueram cum illo pactus, in quo ille mihi egregiè fidem suam prestitit. Vrbis non multo post capta & direpta est: meque fortuiter, antea naufragio, & tum quoque iterum in vrbis calamitate omnes disperierunt. Adhuc quis fuit locus, vbi aliquid meum operaretur studium, rem meam familiarem augendi & amplificandi? At ego dico, neque tunc me, neque vnquam antea, neque ad eò etiam post, aut pecunia, aut veste, aut argento, aut lauribus aliqua superlectili ornatum instructum que fuisse, sed nec delectari.

esse me ista confirmo. Sculte fortasse, sed tamen solutum ani-
 mum ab his cupiditatibus habere valde me iuuabat. Tantum annis
 illis decem, quibus in mea ecclesia commoratus sum, reditus an-
 nuos meos quotannis integros expendebam: ita, ut vertente an-
 no, nec desset mihi quippiam, nec superesset. Non enim vllum
 vnam omnino coaceruandæ pecuniæ studium me tenuit. Inte-
 rum sanctitate tua ad summum Pontificatus honorem meritissi-
 mum sublata, secundo opinor, anno ab ea accitus sum: ad quam,
 ut debui, statim veni, continuoque sum ab ea in amplissimum or-
 dinem S. R. E. Cardinalium cooptatus, cuius sui iudicii rationem
 ipsa nouit. Equidem quod ad me attinet, nec meritis vllis, nec vir-
 tutibus meis dignum me tam honorifico eius iudicio, & tam exi-
 mio honore vquam arbitratus sum. Quo etiam maior tibi à me
 gratia debetur: ac prorsus tanta, ut si vitam pro tuo honore di-
 guntateque profundam, ne minimam quidem partem eius benefi-
 cii sui consecraturus. Accessit cum ego egrotarem, cognosceret
 que sanctitas tua multis rebus me egere, ut suo illo excelso & li-
 berali animo commota, magnificentissimum donum mihi mit-
 teret, præsentem pecuniam satis grandem, & præterea subsidium
 centuriam aureum nummum in menses singulos ex fisco suo cõ-
 stitueret. Qua ego tam singulari & eximia benignitate ac libera-
 litate penè attonitus peimansi. Atque hic est locus, Pater sancte,
 in quo ego aliquantum hæreo: qui tam duro & agresti animo tui
 fui, & poterim illud honestissimum, mihi quidem certè oppor-
 tunissimum & necessarium donum recusare. De quo etiam nunc
 rogo & deprecor sanctitatem tuam mihi ut ignoscat. Non enim
 probedio aut perueritate ingenii, aut moris naturæ contuma-
 ciam in id vtilitatis sum lapsus: sed quod diu antè statueram, meo-
 rum sacerdotiorum fructibus dumtaxat viuere, nihil pecuniæ extra-
 ordinariæ capere, quodcumque, aut vnde cumque vquam mihi
 obtuleret. Itaque constantiam illius meæ sententiæ retinere vo-
 lui. Quod siue rectè egi, siue perperam, certè nihil vquam post-
 ea sum allecutus, quod ad sustinendam molem huius tanti ho-
 noris, mihi auxilio esse posset. In hoc ergo statu meo, consulo i-
 psam sanctitatem tuam quid me agere par sit. Si habuissem à princi-
 pio subacta huic tuendo honori necessaria, nunquam ego ab ec-
 clia latere discessissem. Non inficiabor equidem, si meum sit iudi-
 cum libetum, me hanc ociosam & literis deditam vitam, omni-
 bus honoribus & diuitiis antelaturum esse: sed amor, officium, i-
 plaque cupiditas referendæ gratiæ, affixum me tibi semper re-
 tenuerunt. Nunc tenuibus fortunis, perexiguis facultatibus, re ido-
 nea nulla satis instructus, quomodo isthuc veniam, ne cogitare
 quidem possum. Quod si tanti ipsè me facerem, ut meam isthuc
 operam, præsentemque autoritatem vel mediocriter vtilè fore arbi-
 trarer,

trarer, venirem utique quoquo modo possem: nec indigniter
 si esset perferenda: nec famem, si esset patienda: nec mortem
 si esset obeunda, pro sedis apostolicæ & tuæ sanctitatis dignitate
 te refugerem. Sed cum in tanto cœtu prudentissimum, & doctis-
 simorum patrum, mea opera potius superuacanea futuram
 ego autem impotens omnino ad veniendum isthuc sum: rogo
 oro, obtestorque sanctitatem tuam, velit aliquando meorum
 difficultatum grauiumque detrimentorum aliquam rationem
 ducere. Si occasio dederit, ut aliqua eius liberalitate, aliquibus
 fidiis ecclesiasticis subleuet, non expectabo donec accerit. Ego
 enim ahero, meque tuæ sanctitati ita adiungam, ut nulla
 inde ab eius conspectu & comitatu fortuna me inquam spera-
 tura sit. Nunc si non venero, cum iter mihi iam toties per
 am faciendum sit, inter tot notos & propinquos, & ad eam
 vebem accedendum, in qua apparatus, impense, domesticæ
 meis pusillis facultatibus planè intolerabilia sunt: spero equi-
 mum animum tuum iustissimam excusationem meam bonæ
 futurum, mihi que hic manendi viam daturum. Quod si
 Consilium, si modò id futurum est, accedere me oportere,
 de re ad eundem Farnesium scripsi, nulla harum rerum & dis-
 cultatum me impediret. Nam & per ignotos liberum ac sine
 bore iter, & in Consilio frugalitas laudi porius esset. Quod
 sanctitati tuæ puto accuratè esse considerandum. Nam si in
 Germania futurum est Consilium, verumque est id, quod à multis
 mihi nuntiat, meum nomen apud illas gentes non esse
 esse contemptum, cum suspicer magnos in sanctitatis tuæ, & in
 apostolicæ dignitatem, seditiosorum hominum fore impetu,
 possem fortasse illhic esse, Deo iuvante, idoneus ad prohiben-
 dum aliquid & moderandum, si eò sponte mea venirem, quoniam
 iam alii Cardinales, Galli præsertim, priuato suo nomine
 dicuntur. Sed de hoc, ut dixi, sanctitas tua, si videbitur, cogitabit
 cuius voluntati omnes meas rationes cogitationesque pertu-
 ro. Ego quequid sum, quantulumque possum & valco, Deo
 mùm omnipotenti, eiusque sanctissimi Christiane fidei deo
 de sedis apostolicæ & tuæ sanctitatis nomini, honori, dignitati
 que deuouetorum ac dedico. Quo in eodem officio multo
 doctiores, grauiores, prudentiores habitura est sanctitas tua:
 deliorem quidem certè, & officiosorem quam me, nemi-
 nem. Deus sanctitati tuæ omnia sua vota optataque
 secundet. Carpent. XII. Cal. Febr.

M.D.XLV.

XIII.

IACOB. SADOLET. CARD. PAVLO III.

Pont. Max. S. P. D.

Non cupienti mihi accedere ad sanctitatem tuam, coramq[ue]
 illi dolorem meum declarare, quem ex eius domestico mo-
 rore & incommodo accepissem, qui presertim etiam ad me ipsum
 meos, propter eximias praestantissimę illius sceminae virtutes,
 meamq[ue] in illam & eius liberos obseruantiam, beneuolentiam
 que pertinere: cum hoc ita esset responsum, nolle sanctitatem
 tuam silentium & cogitationes suas interpellari: visum tamen
 non alienum est, hoc quicquid esset mei sensus & animi, ad ipsam
 scribere, & quod praesens non potui, id per literas efficere: vt ho-
 minit amantissimi, & tuae sanctitati deditissimi officio aliquo
 frangeret. Quaque hoc ipsum imprimis mihi dubitandum ef-
 se video: vtrum iacturam tuam lenire verbis, an constantia e-
 ntillem animiq[ue] virtuti gratulari debeam. Cum enim amissa tali
 filia, qualem tot & tam eximius ornamentis praeditam, virtutis,
 ingenij humanitatis, prudentiae, nostra nos alteram extulisset q[ue]
 ramos besterno die sanctitatem tuam maximo dolore affectam,
 & prope afflictam esse arbitrareremur, essetque ei tunc diuina res
 facienda in illa tanto vulnere rerat data, in conspectu omni-
 bus sese dedit, obiitque ea, quae ad religionem & summum Deum
 pertinebant: neque eorum colloquia, qui ab ea aliquid pete-
 bant, deuitavit. Talem deniq[ue] se omnibus in rebus praestitit, vo-
 ce, vultu, sermone animiq[ue] firmitate, vt miraremur cuncti, mu-
 tuuq[ue] inter nos quareremus, quoniam telum illud abiisset, quod
 tam valde immisillum in tuum pectus a fortuna videbatur. Sed
 profecto res ita se habet, vt nullam sit munimentu nec animi, nec
 corporis, sapientia praestantius: qua sanctitas tua complures iam
 annos socia, & adiutrice consiliorum actionumq[ue] suarum o-
 mnium cum sit vita, non est quod vereamur, ne huius nouo vulne-
 ri & dolori carissima amisse filiae cedat illa atque succumbat.
 Quod si tamen, quae est & natura nostrae infirmitas, & humana-
 rum reru varietas, altius fortasse in animo tuo iste insedit dolor,
 quam vt facile possit vel ratione comprimi, vel ea, quam adhibe-
 re in omnibus rebus soles, sapientia tolli: putauit mihi esse faci-
 tandum; non vt te quidem docerem ea, quae melius multo ipse
 nosti, quam quisquam nostrum, nos omnes homines esse: ea con-
 ditioe natos, vt nullo habito delectu vel gratis, vel generis, vel
 fortunae, in quemuis nostrum liberam habeat mors ipsa potesta-
 tas: neque in re quae certa sit, de incerti temporis euentu quari-
 tas oportere: sed fortę maturius quae expectaremus, accidit nobis
 id

id quod casurum omnino sciebamus. Cum in hoc præcipuo prudentiæ maxima inest, ut ad ea quæ incerta sunt, munus præpararet, in rebus autem certis, natura, non prudentia, debet dominatum. Non, inquam, ut hæc & his similia multa commorem: quæ sanctitati tuæ & longo usu, & doctrina notissima sunt: sed ut tibi redigerem in memoriam, quæ nunc maxime fiunt, quæ aguntur, quæ premunt, hæc à me opera, coniuncto officio, meaque in sanctitatem tuam pietati est suscepta: si fortis nimis tuus luctu impeditus, minus hæc nunc animadvertere. Quod tamen in tanta tua sapientia, tantaque animi virtute, nimè est credibile. Sed tamen in hac orbis terræ perturbata cum alienatis torrentibus, insensis multis regibus, dissensionibus de rebus divinis & humanis ubique ferè gentium excitata, commota, spes tota rerum meliorum in vnius sanctitatis tue auctoritate, prudentia, consilioque reposita sit: non deceat prætoralem animum, qui maximis vulneribus Christianæ Reipublice tendendis atque sanandis, Dei hominumque consensu idoneus præficeretur iudicatus sit, parvis ipsum ictibus fortune commoveri: & in quo Pontifice gravitas, & temperantia, & rerum omnium moderatio, sedem ac domicilium constituisse vita est: in eadem vulgares hæc & quotidianas animi imbecillitates, non esse quidem (non enim nec veritas, nec mea vnumquam opinio hoc verbo assensura est) sed tamen tanquam insit, ab ignavia rerum commemorari. Quæ quidem commemoratio mihi sicquam molesta est. Siue enim magno dolore (ut nonnulli poterant) afficiare, non possum non propemodum æquè atque pro mea in te propensissima voluntate, & in illam mortuam benevolentia dolere. Siue hoc ut cætera, moderatè agas, & peroras: molestum tamen mihi est, summi Pontificis virtutem laqueamque animi magnitudinem in aliam ac debeat partem imperitis accipi. Sed ego, si rectè novi, (ut mihi quidem videtur) quæ sit mens tua, quæ totius vitæ ratio, quæ cura tuende servandæque gravitatis: & cum considero te optime nosse, quid expectetur, qui sit in te oculorum animorumque nostrorum objectus, quam omnia à nutu tuo & arbitrio pendant nullo modo dubito, quin posteaquam nature & amoris exiguum quid desideris, tantum videlicet, quantum & humanitas postulat, & ipsa sine sapientia nequit reculare, ad pristinam tuam animi magnitudinem reuersurus: & omnis his omnibus, quæ populi animos quorumlibet hominum communia, ad id quod in te est dirigere & proprium nempe orbis terræ, & Christiani generis tuum regimen, procuracionem, celeriter rediturus sis. Cum præferam illi, quam lugemus omnes, nihil enervit triste nec accedum. Quæ virtute illa inter nos versata est, cum & gratiam qua plurimum valebit

vellet, & ingenium quo admirabili erat prædita, & opes qui-
bus regere florebat, ad subsidium impotentium, ad tutelam vi-
vorum, & pupillorum, ad gratificationem omnium qui ad eius
opem acerrimamque confugerent, semper omnes conherterit at-
que adhibuerit: eadem virtute sibi ad æternam fructandam beati-
tudinem manuerit viam: & velut de domo in meliorem domum,
de terra in cælum, De illam clementia excipiente, migraverit
in cælum, quod fobole filiorum relicta, quam nostrum omnium
fuerit, atque opinio, ipsorum autem nota iam atque perfecta in
placitoque excellens atque eximia virtus, tali dignos matre, tibi a-
no suo laudandos, nobis omnibus grator & venerabiles reddidit.
Quæ omnia Pater sancte tibi debent esse solatia doloris, firma-
menta animi, in monumenta diuine erga te indulgentiæ & bonita-
tis, rectius hæc sanctitas tua meminerit, suisque cogitationibus pro-
posuerit, referat se ad suam vererem atque perpetuam firmitatem
animæ, constantiam, quemadmodum & nos precamur, & rei-
publice temporibus imprimis requirunt & postulant. Vale. Roma,
VII. Calend. Iunij, M. D. XLV.

XIV.

JACOB. SADOL. S. R. E. CARD. PAVLO
III. Pont. Maximo S. P. D.

Quia multa sunt indicia diuinæ erga sanctitatem tuam bene-
ficentiae, summaque liberalitatis: tum nullum est praestanti-
us, quam quod eodem dono nunc Deus propagationem familiae
tuæ & publicam pacem ac tranquillitatem est complexus. Ge-
minum enim pronepotibus ex summi Imperatoris filia, & nepote
tuoiniorem nobis editis: addidit ille quidem decus generi, or-
natumque familiae, subsidium nomini, cuius recens hic partus
perpetuitatem quandam denuntiat: sed in tanto priuato sancti-
tatis commodò, illa etiam maior in ipso animo lætitia indi-
cet, quod omnibus iam suspitionibus penitus elisis, quæ nos fo-
licentis aliquandiu habuerunt, communi Italiae paci & ocio à
Deo est consultam. Duorum enim maximorum principum Eu-
genui in vnum genus, vnamque prolem deriuato, atque confuso,
animos quoque eorundem in vnum sensum confluere necesse est.
Qui sentias, si tuæ sanctitatis consilia valebunt, sicut certe valent
in sano, ad tranquillitatem publicam, ad quietem Italiae, ad consoli-
dationem pacis, cuius ipsa tutrix semper fuit, sine dubio spem ha-
bit. Quare agimus quidem gratias præpotenti Deo, qui te hoc
tempore, & tam eximio dono est prosecutus. Facit enim magna la-
udam tuam obseruantia, vt nihil tibi prosperum & fortunatum
accidat, cuius non sum ego particeps. Sed agnus etiam ob-

V

C. 111

eam rem maiores, quod cum tanto in te beneficio, publico
que boni beneficium coniunxit. Nec verò dubium nobis
quin sanctitatis tuæ lætitia, quæ in illius animo ex hoc erip-
to atque exoptato partu iure meritoque exorta est, hac re
sit cumulator: quod, quo ipsa ingenio, & qua prudentia
est, videri planè & prospicit, suum hoc priuatum gaudium
publicis utilitatibus esse coniunctum. Etenim habet
iam Respublica duos duorum præstantissimorum Principum
heros, qui vitæque nobilitatem in vnum genus iungunt,
spondent pollicenturque nobis omnibus immotam pacem
curam otium, animorum concordiam Romæ & in Italia
quibus quidem muneribus nullum nobis à Deo, in hoc præ-
rim tempore, accidere potest optatius. Quapropter gratiam
quidem sanctitati tuæ, quod eius res, rationes, commodum
immortali curæ esse intelligo. Sed in hac felicitate magis
illi gratulor, quod non est ipsius commodum à publica vni-
uersiunctum. Quod si beneficia Dei immortalis erga te tantis
sunt, vt videatur mens hominis nihil amplius posse desiderare
rit quoque tuæ curæ & prouidentia, ea quæ bene cepisti, de-
lendis hæresibus, de sedandis discordiis, de bonis moribus
suaque religione in Christianum nomen, ordinesque præfere
ecclesiasticos reuocanda ita gubernare, regere, ad eorum ducere
vt quoad homini fas est, par tot diuinis & singularibus
nis abs te gratia relata esse videatur. Deus in sanctitate tuâ
benignitatem perpetuam conferuet, Roma, IV. Calendas
M.D.XLV.

XV.

IAC. SADOLETVS CARD. GUIDO ASCA-
nio Sforza Cardinali, S. P. D.

CVM tantum in te habeam fidei, quantum & tua pro-
pobitas, & ad omnem egregiam ac præstantem magni-
minis facultatem expectata virtus habere me hortatur: ego
pro amore & obseruantia qua te prosequor, non me indignum
ducam, cuius tu aliquam habeas & honoris & voluntatis ratio-
nem: his de causis adductus, suscipio onus populos hoste me-
tuæ amplitudini commendandi. Quos ego quidem verè pacem
benevolentia complector: proque eorum salute & commoditate
boro, etiam aliquanto acrius, quam pro meis. Sed sine vobis, hoc
est, sine auctore tuo optimo & sapientissimo Principe, & sine tua
pud eum autoritate & gratia, parum ipse per me prodesse
possum. Ita confugiam ad vos necesse est: quos tamen non des-
bito fore ad omnia quæ æqua postulabuntur paratissimos. Acque
hi quæ

bi eodem populi legatos ad Urbem mittunt, qui aduocatis sibi
 patris sibi reum Pontificem edocent, quibus maxime rebus
 ualeat prouincia. Quae quidem nullum grauius incommo-
 dum patitur, quam ex Iudaeis: qui maximis priuilegiis, concessis
 honoribus, beneficiisque muniti, grauius hic vexant & populant
 Christianos. Neque solum cladem & miseriam his populis af-
 ferunt, sed apud transalpinas etiam nationes ordini nostro & no-
 minis maiestatem non mediocrem: quod te ipsum ignorare cer-
 tescio. Non enim ingenua tua mens, & uoluntas bonitate praedita,
 hanc tantam iniquitatem ullo pacto ferret. Sed tamen quoniam
 tuum nomen in diplomatis praescribitur, tuq; uideris esse indi-
 gnatissimus rei autor: non putauit alienum a fide mea, eoque officio
 quod tibi debere me intelligo, facere te de his rebus certiore:
 neque uel monere pro aetate, uel togare pro summa mea in te ob-
 seruata, ut haec animaduertes, haberesque existimationis, &
 fama, ac dignitatis tuae rationem: nec tuum nomen in te tam in-
 honeste interponi sineres. Nam quid est turpius, quam tanto pe-
 re iustitiam Iudaeis, idque contra Christianos: & eorum causa
 iniquitatem, uinculum religionis, pauperum iniurias, calamita-
 tesque negligere? Cum praeterea pateat omnibus, & perspi-
 cuum sit, quid sit, quod Iudaeos efficiat tam ualde gratiosos. E-
 go, uita tuae laudi tantum faueo, ut non plus recte meq; quique
 & deo ipse de te, & ceteris sum autor eadem sperandi, nos te in
 nostra collegio, & amplissimo ordine, magnum & grauem uirum
 & omnino praestantem auctoritate uisuros esse: cupio: ea abs te iaci
 uentur tuae fundamenta, super quibus postea ampla dignitatis
 moles extrahi possit. Quapropter hoc animo fectus, & liberius
 haec ad te scripsi, & tamen non dubito, te in optimam partem om-
 nia accepturum esse. Extremum est, ut te orem, ut horum meo-
 rum populorum commodis & saluti tua benignitate & gratia
 fauere, & iustitiam: quod mihi a te futurum est rerum omnium
 gratissimum. Praestantissima omnium feminarum matris tuae,
 quam ego in summo honore habeo, ac mirifice colo, plurimam
 quae tuae uerbis salutem. Vale. Carpen. Pridae Non. Octob.
 M.D.XXXIX.

XVI.

IACOB. SADOL. CARD. GUIDO ASCA-
 nio Sfortia S. R. E. Cardinali, S. P. D.

Tuas literas, quas proxime a te accepi, quibus mihi de re & nego-
 tibus hinc acrum diligenter respondes: sic imago tota uirtutis, in-
 genii, & probitatis tuae expressa est, ut ego, qui te mirabiliter dili-
 gentibus, sepius in eam intuens, mihiq; de eo quod iam dudum
 Y a feci,

feci de te iudicio gratulans, tuas etiam atque etiam literas
in illis te absentem, animo & benevolentia mihi excolant
deo enim atque perficio, quod mihi maxime in operis et
genus, eamque familiam, cui ego omnia mea honoris ac
ornamenta refero accepta, non solum flore virtute & patri-
tia maiorum natu, eorum videlicet, qui res summas administrant
sed habere etiam in liberis & adolescentibus paratam certam
mam spem, nihil eos a parentum gravitate & sapientia esse
flexuros. Quod mihi, qui vobis non minus fauce, quam si et
linguine essetis geniti: quique omnia mea officia atque
vobis & laudi ac dignitati vestrae penitus addicta esse volo
spectare solum de vobis, sed experiri iam, & re ipsa nosse, iuramentum
sumum est. Facile enim indicant literae tuae, verissimumque
eunt testimonium, cuiusmodi tu ingenio, & qua natura
te praeditus sis. Sed haec & alias dicta sunt, & sapius, ut videor
centur. Quod ad rem ipsam & ad Iudeos pertinet, noli quae
stimare, humanissime Sfortia, me quicquam illiusmodi
t: ipso vti quam profectum putasse: noui enim integritatem &
genuitatem tuam: nec sum tam iniquus, ut cuiquam vitio
tam id, quod ab illius abesse iudicem culpa. Alios quosdam
caus sum, neque nunc fecus suspicor, ad suos, & si non
ros quaestus tuo nomine fuisse abufos. Quod cum in aliquam
tam recideret tui honoratissimi, & mihi charissimi nominis
meo amore erga te, proque ea qua tuam amplitudine professus
obseruantia, existimavi liberè tibi à me hanc suspitionem & ex-
relam deferri oportere. Quare quem tu in meis literis stomacho
aut quam tecum grauiorem dicas expostulationem, non intel-
ligo. Scripsi equidem commotiore animo: verum non irata
dia adductus, quae mihi nec ad modum vlrata aut humiliata
& in te cerè semper existeret non iniusta solum, verum etiam
inepta: quo vitioq; à vitio plurimum me abesse cupio. Sed me
animum misericordia mouerat eorum, quibus non in pecunia
fouis, (nam id esset aliquo modo tolerabile) sed in libertate
corpore, ab hoc improbilissimo hominum genere quotidianam
ferri iniurias videbã. Porrò quorum salus mihi ab Deo tamquam
parenti & pastori est concredita, eorum me in cõmodis & calu-
tariis permoueri, mihi amne cuiquam videri debet? Et quidem
scio obsoleuisse iam magna ex parte haec Episcoporum nomina
atque officia: plebium enim passim & gregis cura negligit
liarum rerum maior ratio ducitur. Verum ego clara voce
nuntio atq; testificor, me nunquam fuisse, neq; adeo fore de-
merò eorum, qui hanc animi labè propè inexpiabilem, in alia
illam vitam ante conspectum Dei secum deductam velim. Suis
multis aliorum generum criminibus & delictis praenot: ab his
equi

equum crimine cauebo, quantum Deo adiuuante potero con-
 ferre, ut qui meae tutela: & fidei erunt crediti, non eorum salutis
 & commodorum maiorem suscipiam eorum, quam meorum.
 Nevero hitus me animi & sententia: esse pœneret: tantam ex-
 pector in bene agendo, & in virtutis, atque officij ratione elucen-
 da. Inelle voluptatem: quam nosse nō possunt, (crede mihi opti-
 mus Socrates, qui & ætate longè iam prouectus, & multarum ac
 magnarum rerum vsu diu edoctus sum) non inquam nosse pos-
 sunt hanc animi lætitiā, voluptatem, pacem, qui spiritali im-
 petu populi præfecti, omnia cura & diligentia consulendi com-
 munitatis suis, ad suas potius priuatas opes, & ad hunc exter-
 num splendorem atque fastum studia omnia conuertunt. Quo-
 rum quidem cunctorum exitus atque castus, si commemorare
 audeo, vellem, id quod & verè, & copiosè possem facere: equidem
 videret, ne exipitola tragediam videret efficere. Quare ab hoc
 toto genere sermonis abstinere: tantum te rogabo atque hor-
 tabor, ut quam spem & expectationem tuæ præstantis eximitæ-
 que virtutis, tuæque futuræ summæ amplitudinis nobis excitasti:
 eam in spem in nobis, & in cæteris omnibus, præclarè semper
 agendo, & virtuti ac veræ dignitati feruendo, tueri, augere, con-
 firmareque non desinas. Quod tibi futurum est (ut alias etiam
 dixi) in omni & fortuna, & varietate temporum, maximum, tu-
 trimum, securidissimumque perfugium. Sed ut reuertar ad lu-
 dæos, quod illi ferri & sustineri apud nos debeant, fateor Chri-
 stianæ hęc esse humanitatis: estque ita nobis a factis patrum de-
 cretis præscriptum. Qui si privilegijs etiam muniendi sunt, ne
 officiosius ipsi iniuria: muniatur sanè: nihil ego in hac re ma-
 gis optere repugno. Non enim hominibus infensus sum, sed ho-
 minum illorum vitijs. Ut verò ad inferendas vltro iniurias, ad cir-
 cumuentendos, et terrendosque Christianos, tot quotidie decre-
 tis concessionibusque instruantur, atque armentur: potèstne
 hoc illius hominis recta, & pretio ac pecunia non contaminata
 ratio, æquum esse arbitrari? Liberior tecum loquor, quod te ex-
 partem omnis omnino in hoc genere suspicionis esse non dubi-
 to. Quis enim mihi tua probitate, moderationeque perspectus?
 Sed habeo quos timeam, quos etiam facilius animo designare,
 quam exprimere oratione possum. At mos hic iam inueteratus
 est, talibus Iudeos privilegijs ornandi & fulciendi. Scio, & noui:
 verumtamen idem ego & video, & scio, propter huiusmodi mo-
 rem, aliosque multos similes, orbis terræ populos, & prouincias
 iam permultas, ab istius sacrae sedis nomine & fide defecisse,
 quæ veram cæteræ non sequantur, quod ne accidat, paruula
 modo aliqua mutatione Principum facta vehementer cogor per-
 manere. Sed ne plura de his. Ego si in meis literis, aut priori-
 bus,

bus, aut in his quas nunc scribo, aliquid in se dictum inco-
 rarius, quoque animo tuo minus accidat gratum; peto a te
 hi vt ignoscas. Non enim animo lædendi quempia, teq; omnia
 minime, quem incredibili quodam amore & plane optima op-
 nione prolequor: sed studio subueniendi meis, quibus sum
 chissimæ necessitudinis vinculo obstrictus, liberius interdu-
 gor scribere. Quæ libertas si imprudentia appellanda est, pro-
 obstabo quin ita appelletur: dum ea cum pietate, & cum pe-
 ris boni officio intelligatur esse coniuncta. Etsi tuæ quidem
 turæ bonitas vt confidam facit meas preces & postulationes
 in meliorem partem acceptas fuisse: qui mihi liberalissimè
 scribis, te & daturum per te operam, & apud Pont. Max. cur-
 rum, vt restitutus posthac & cautius cum Iudæis agatur, quam
 huc actum sit. Quam ego tuam promissionem in earum re-
 numero repono, quæ mihi charissimæ & iucundissimæ sunt. Non
 enim ea solum mihi spem facit, forte tua ope & autoritate popu-
 lis meis melius consultum: sed eadem id confirmat, quod ego
 te & sentire & prædicare libenter soleo, magnum in te vestigi-
 dini ornamentum, magnos ex te fructus aliquando ad Chri-
 nam Remp. esse venturos. Quorum vtrunque nobis vt ex-
 ria cueniat, & tu operam dabis, & ego Deum assidue obsecra-
 Sed hæc hæc hactenus. Meum erga amplitudinem tuam studium
 meaque grata in omnis tuos voluntas, honosque præcipua
 lectissimam omnium feminarum matrem tuam, perpetuo
 bis constabit. Vale. Carp. Pridie Id. Ianuarij, M. D. XL.

XVII.

IACOB. SADOLET. CARDINALIS
 Guido Ascanio Sfortia S. R. E. Cardinali S. P. D.

ET si acceperam iam pridem à te literas, quibus mihi signifi-
 cabas negotia huius provincie, quæ pertinet ad Iudæos, vt
 per te confecta, easque Iudæis esse viuendi leges impostas, vt
 nihil iam nos posthac, quod hoc nomine possemus iure conquiri
 haberi essemus: tamen in maxima mea, quam ex eius literis
 pi, lætitia, assiduaque cogitatione tuæ virtutis, quæ mihi in me-
 mo semper infixæ est, ad eas adhuc nihil rescripsi: non negligē-
 tia, sed valetudine retardatus. Nam cum tuæ essent eo tempo-
 mihi allata literæ, quo contigit vt minus belle me habere: post-
 ea verò quàm melius mihi esse cepit, esset iam in expectanda
 legatorum reditus, qui harum rerum agendarum causa Roma
 misit, de suo iam ex Vrbe discessu literis significarant, commo-
 sum duxi eos antè audire, quam ad te scriberem. Qui vt
 dem aduenerunt, ad VII. Calend. Iulij, omnibus rebus copiosè

eos in Vrbe gesserant, diplomatisque prolatis, quæ ibidem obri-
 puerant: maximas apud suos ciues gratias egerunt: Primum
 Pontifici Maximo, cuius iustitiam, clementiam, sapientiam,
 summis in cæli laudibus extulerunt. Deinde tibi, quo vno au-
 tore aduoreque potissimo perfectum esse dixerunt, multis con-
 tra sententibus, & pro Iudeorum causa acriter pugnantibus, vt
 aduersus æquum atque bonum, contraque commoda & salutem
 Christianorum, nihil Iudeorum astutia, nihil imporrunitas, ni-
 hil peccania, nihil promissio donorum largitionumque valeret.
 Quam ego laudem tuæ innocentia, rarissimaque virtutis, ista
 præsertim ætate tua, hisque hodiernis moribus omnium hono-
 ribus acque fortunis longè antependam iudico. Itaque mihi
 crederem velim cum magna voluptate afficerer, legaris talia com-
 memorantibus, ex lætitia & gratulatione meorum ciuium, quos,
 vere decem, patio animo & Christiana charitate amantissimè
 complector: cum illud mihi etiam magis ad nouam quandam &
 singularem animi iucunditatem valuit: quòd te in cuius amore
 & beneuolentia ardens sum, quem colo atque obseruo, habeo-
 que semper in intimis meis mihi propositum sensibus, iustissi-
 mum viderem gloriam consecutum, non solum æquitatis & im-
 peritatis, sed singularis etiam constantia, eximiaque animi vir-
 tutis. Etiam quid vel in bona ratione firmiter ea mente & volun-
 tate tibi cogitari potest, quæ honestate sibi dignitateque pro-
 pterita nullis hominum artibus & machinis a recto sensu se di-
 motuæ passæ est: vel ea iracundia & permotione animi genero-
 sior, qua tu iure optimo incensus, eorum interpretationes & ad-
 ditamenta, qui diplomatis sententiam ad commodum Iudeo-
 rum detorqueri valebant, calamo sumpto oblitterasti, omniaque
 ad splendendam & veram rationem redigi voluisti: cum tu homo
 adhuc adulescens, fortunæ quidem muneribus insigniter orna-
 tus, sed maxime bonitate ingenioque ornator: senum morbos &
 vitia, quæ prudentia corrigeres: nec virtutis tuæ lumen aliorum
 tecebris commaculati sineres. Ac, vt de ipsa ratione iuris aliquid
 loquamur, si maioribus nostris, sanctis illis & diuinis viris, non
 solum veram pietatis & religionis testimonium, sed etiam do-
 ctinam & summam sapientia tribuimus: viuatur legibus illis, quas
 de Iudeis illis constituerunt. Quòd si quæ sunt præterea amplius
 Iudeis data, concessa, permilla, facillè ipsa se ostendunt quibus
 & auctoribus nata sunt: cum perspicuum sit apud omnes, non fuisse
 scilicet æquitate impetrata: sed nescio quo pacto, occultis certè
 modis, & tanquam cuniculis obtenta. Quid est, quòd isti tam di-
 lincere exquirunt mala iura Iudeis, qui in Christianis opti-
 ma, perditæ, & profugata iacere patiuntur? Neque tamen is
 ego sum, qui antiquam illam continentiam seuerissimamque

rationem redigi omnia contendam oportere, planè enim in
 go hoc contrarium esse temporibus, nec facile mores nos
 posse pati id quod plus diuini in se quam humani contineant
 que Dei misericordiae amplior apud nos est locus, quòd de
 seculi etiam crebriora existunt. Sed tamen modus omnium
 rebus, & modestia quaedam seruanda est. Si sit dandum ali
 Judæis, semper ita datur, vt ne aperte Christianorum commo
 oppugnemus: vt pupillos, vt viduas, vt homines ruficos & im
 plices, ceterosque item, qui cum labore corporis victum sua
 liberis, suis manibus querunt, vel egestate vel infamia pat
 decipi, ab eorum insidiis & circumscriptiõibus custodiam
 Est hoc meum quidem optatum seruum iam est: sic enim
 hæc genera hominum oppressa hie atque obruta are Iudæo
 sunt, vt mihi subsidio fuerit tua virtus, & Pontificis optimi sp
 ria, pecuniarum Iudæis debitaram exadio sine marima ch
 vastitate totius provinciae, fieri nullo modo possit. Quom
 tu bona ex parte his malis prouidisti: & nos ad eundem Deu
 num & patrem, non modò nostrum, sed totius nominis Christi
 ni confugiemus, vbi res postularit: cuius tantam benignitat
 atque iustitiam in his ipsis curandis de quibus agimus prouinc
 vulneribus paulò antè experti sumus. Nunc cum res hoc temp
 re in optimum locum Pontificis Maximi beneficio, & tuo ser
 adducta sit: populisq; hisce, dignis certè multis ob causis
 rum magna habeatur ratio, vel ad remunerandum eorum fide
 tatem, vel ad vestra benignitatis exemplum, quo quidem
 cumiectas vndique huic regioni maximas nationes commo
 necesse est, optimè ac liberalissimè à vobis sit consultum: qu
 quum est amplissimè, & mihi omni ratione charissimè Sfortia
 qua bene acta & constituta sunt, nulla apud vos cuiusquam
 chinatione labefactarentur. Scio fore non paucos, qui Iude
 rum pecunia conducti (nulla enim alia potest subesse tam
 quo patrocinio causa) hæc ipsa, quæ per vos nobis concessa
 conabuntur euertere: non solùm obliquis viis, sed interdum
 iam rectè, & palam: onera & tributa Iudæorum exponentes,
 que verbis & querimonis adaugentes, quæ æratio Principum
 illis inferuntur: quæ dependere, nisi habeant ipsi creditarum
 cuniarum suo arbitrarij exigendi facultatem, Iudæi nequaquam
 possint: vt animos vestros nõ splendore honestatis, qui apud
 præcipue semper debet valere, sed vilitatis & lucti mentes
 commoueant. Quos contra dicendum est, Iudæos in his regio
 nibus abundare non pecuniis solùm, sed & agris etiam, & prædio
 rum, & horum bonorum quæ loco moueri non possunt, esse di
 tissimos, quæ bona ad publicum principis tributum per solutio
 dum abundè sufficiant. Ad priuata fortasse tributa nõnullorum
 necesse

necessaria illiusmodi est actio, quae utcum iniquitate & iniuria
 committitur, siccirco illa clam aliquibus suppeditantur pecunia.
 Sed ne haec impotentia verbis pluribus disputemus: illud à vo-
 bis petimus, quod æquissimum est, si quid fortè aliquando ve-
 nientia controuersam, resque aliquas rescindi aut commutari
 periculum fuerit: ut vos meis ciuibus vocatis, locum illis quoque
 harum eandem causae præbeatis. Quanquam non hæc nunc admo-
 dum nobis pertimescenda sunt, te patrono & defensore rectiffi-
 mi iuris, qui et in præteritis rebus tuæ optimæ mentis dedisti do-
 ctum consilium, & de futuris facis ut eadem confidamus. Nam per
 Deum immortalem, si nos excellens aliquod consilium, & ma-
 gnam quandam sapientiam quaerere studuissimus, quæ his po-
 pulis rationem suæ expediendæ salutis ostenderet, qui potuimus
 maiorem, quam in te ipso reperire: Si fidem, virtutem, abstinen-
 tiam, integritatem tanta ea in te eluxit, tamque illustri in causâ
 decorata est, ut laudis tuæ splendor, non contentus iam Italiæ
 terminis, ad nationes externas progrediarur. Quorum quidem al-
 terum in tua ista ætate admirabile valde est, alterum in his mori-
 bus. Sed ut hæc missa faciamus, aut in aliud tempus ea referre-
 mus: ego de meo erga te officio pauca tibi exponam. Jam dudum
 enim est optime Sfortia, cum de indole tua & spe præstantissi-
 me virtutis præclarum iudicium feci: porro ea mihi de te quo-
 tidie magis duplicatur opinio. Non enim iam initia in te virtu-
 tis, sed virtutem ipsam intueor, & quidem expressam atque per-
 fectam omnium bonarum artium & partium lineamentis, quæ
 verum tibi honorem & veram dignitatem semper allatura est.
 Nam opes hæc, & diuitiæ quæ extra nos sunt, si animus intus à
 bonis studiis vacuus sit, nihil omnino ad nos pertinent. Vna, &
 sola est virtutis integritatisque possessio, quæ nos faciat beatos.
 Quam te iam adeptum esse, in eiusque possessione consistere, &
 gaudere tibi, & pro tantis erga populos meos meritis debitas
 gratias ago, quas ut aliqua ex parte aliquando referam, iam nunc
 minus magnopere videndum & cogitandum est. Nos hic conse-
 cta meo consilium totius præuincie conuocaturus sumus, vestra-
 que beneficia in medium coram omnibus prolaturi: quo tem-
 pore habitur à me opera, ut quam ad rem hæc gentes suaapte na-
 tura de sponte propense sunt, meis etiam monitis hortationibus-
 que cunctentur, ut non obscuro videlicet aliquo indicio eorum
 gratia erga vos voluntas, & memoria accepti beneficij ap-
 pareat. Vale. Carpentoracti, Pridie Non.

Iulij. M. D. XL.

XVIII.

IAC. SADOL. CARD. MARCEL.
Cervino Episcop. Neocaesrensi, S. P. D.

SCRIPTVM mihi à meis est, te Pontificis Max. beneficiis omnium bonorum consentiente læticia, collegis meis amicis patribus libenter prompteq; sententias dicentibus, in eum ordinem cooptatum esse, qui maximè istam virtutem, probitatem, integritatem, quæ in te est, requirit & postulat. Quo nuntio ita gaudius sum, ut si germanum fratrem meum eodem honore esse affectum cognovissem, non minus ad me quidem pervenire potuerit. Faueo enim virtuti: & si quisquam est, qui probos & doctos viros ad honores & publica munera promovet, cum ego me esse confiteor. habeo enim ardam, & habui semper, cum bonis necessitudinem: nec plus valere sperant sentio sanguinis coniunctionem, quam virtutis. Quæ cum tunc mei animi iudicio egregiè sis præditus: cumque tui mores, pudor, ingenium, gravitas, semper mihi summè placuerint, quæ hæc etiam illustriora sunt, quod artium liberalissimarum cognitione & scientia sunt ornata, non potui non magnopere, & episcoporum ordini gratulati, & Pontifici Maximo, Farnesioque nostro clarissimo & spectatissimo iuveni agere gratias, qui talem virum ad Christianæ religionis gubernacula induxerint: cuius similes quam multos si haberet nostra ætas, non tam gravi infamia, quæ odio apud omnes ferè nationes sacerdotum nomen laboraret. Vides ipse profectò (potuisti enim iter faciens multa cognoscere) quanta in invidia sumus apud omnes, quam malè quiescit de nostris moribus sentiat. Cui quidem incommodo remedium est opportunissimum, si præficiantur hi ecclesiarum administrationi, qui ad eas gerendas non cupiditatem quaerunt, nec populum pompam & iactationem: sed fidem, sed iustitiam, sed religionem afferant. Quod quidem Paulus tertius Pontifex maxime omnium, quos ego noverim, Pontificum effecit. Est enim semper in cælum tollenda iustissimis laudibus præstantissimæ Pontificis virtus & voluntas. Tantum cuperem, ut quod ipse per se facit, cæteros quoque, qui habent nominandi facultatem, agere idem, atque observare cogeret. Sed ego in hæc paulisper digressus sum, ut intelligas Marcelle mihi charissime, quod in negotium, & quam in curam sis vocatus: quam splendendam, quam amplam, quam difficilem (hoc quidem tempore) & perinstructam: etsi non eges tu quidem cuiusquam admonitione. Verumtamen amor in se meus suscipere me partes benevolentere, si minus necessarii monitoris colègit. Sed quod extraneum est, ego

ego & tibi quoque isti honori, quem iam pridem meritis nunc de-
 mum adeptus es, & Ecclesiae tuae Neocastrensi, quae tam specta-
 tum prae se habet, valde ex animo gratulor. Deum quoque oro,
 ut tua res vobis bene feliciterque eueniat: tuque maioribus quotidie
 honoribus dignus existimere. Quod quidem factu per facile tibi
 erit, qui & probitate, & prudentia instructus es: nosque qui te a-
 miramus, tuae nunquam laudi dignitati que decimus. Quandoqui-
 dem sanctus honestisque consiliis, cuiusmodi tua confidimus sem-
 per futurus, Deus, & fortuna, & bonorum amor assidue suffraga-
 tur. Vale. Carp. X. Calend. Octobris, M. D. XXXIX.

XIX.

IAC. SADOI. CARDINALIS HIPPO-
 lyti Essens. S. R. E. Cardinali, S. P. D.

POSTERAM nuntium accepi de amplificatione dignita-
 tis tuae, teque in ordinem amplissimum S. R. E. Cardinalium
 magno omnium consensu cooptatum esse cognoui, tantum cepi
 tibi honore tuo volupratis, quantum & virtus tua, & mea perenni-
 tas, ac meorum omnium, ad vltimis usque maioribus penes no-
 strum in familiam tuam obseruantia, & fratris tui clarissimi Prin-
 cipis aduersus me benevolentia postulat: cuius ego ita multa si-
 gna amoris erga me habeo, ut ei me deuinctum non mediocri-
 ter placeam. Maximum porro illud meae in te obseruantiae & vo-
 luntatis vinculum, quod sub ditione familiae vestrae omnes mei
 facti sunt, & educati: neque solum hi qui nunc sunt, verum etiam
 iam aetate qui fuerunt, & sitam ipsi fidem constanter atque in-
 tegre vobis praestiterunt, & a vobis civilibus saepe honoribus &
 praemiis, virtutis causa sunt honestati. Quam ego necessitudi-
 nis memoriam & veritatem sanctissimè mihi conseruandam es-
 se habeo. Atque huius mei animi cum Alfonso pater tuus opti-
 mus esse testis, si viveret, cuius ego temporibus, quantum sal-
 ua dote mea mihi licuit, omni in varietate rerum nunquam de-
 fui: cum fratrem tuum arbitror non leuia mea huiusce voluntatis
 signa indiciaque perspexisse. Sed hactenus praeterita. Nunc
 quod huius est temporis, cum tua virtus & nobilitas aditum tibi
 praestantissimo in honore, ad tuam declarandam animi ma-
 gnerudinem, eamque voluntatem, quam erga Christianam Res-
 pub. habes, aperuerit: quae quidem Respub. si alias vnquam,
 hoc cum maxime tempore talibus & viris, & subsidiis eget: pri-
 mum gaudeo, tibi oblatam occasionem, omnibus ostendendi,
 quo & genere, quaque ex disciplina, hoc est, quibus ex fontibus
 honoris, virtutis, nobilitatis, ad commendationem hominum, fa-
 maque processeris: deoque tibi, & generi tuo, nostraque communi pa-
 triae

tue vehementer gratulor. Deinde, polliceor tibi atque confirmo me in tua colenda amplitudine, ea semper officia tibi praesturum, ut nunquam me non tui cupidissimum atque obsequiosissimum sis iudicaturus. Et quoniam diuino quodam consilio eandem Reip. gerenda societatem ambo vocati sumus, si me capefendam Kempub. senatoriaq. munera obeunda date tibi lucris, quod tamen imprimis a virtute tua expectatur, eoque nostri ordinis hominibus ab Deo omnipotente praecipue propositum, ut sententiis in senatu dicendis recte & fortiter publico saluti consulamus: promitto me tibi in ea ratione gerendi Reip. ita assiduum comitem futurum, ut praevaleat semper prudentia & virtute tua, te meae quoque societatis, & optime in Reip. voluntatis nunquam pœviteat. Vale. Carp. M.D. XXXIX.

XX.

IAC. SADOLE CARDINALIS PETRO
Bembo Cardinalis, S.P.D.

PETRO esse iam maturum aliquid me ad te scribere non gratulandi quidem causa, nam et si tuae dignitatis amplitudine mihi a quae grata & iucunda accidit, atque acciderit tibi, quo etiam nomine optimo Pontifici Paulo III. me obligatorem factum esse confiteor: tamen quoniam multa insunt in ea, quae puram & liquidam laetitiam ad nos peruenire non sicut, ego meae animi sententia de tuo sensu iudicans, statui illo gratiam tuis munere mihi superferendam esse. Idque etiam si cur nullas adhuc ad te literas dederim, quod nesciebam quanto potissimum uti argumento conveniret. Nunc dimissa meo tui honoris atque status (quem tamen honorem Deum tibi diuos omnes fortunare volo) fraterno nostro more atque miti- turo haec pauca ad te exarare constitui. Ex quibus nosse posses, valere me, haerereque mihi in animo perpetuam memoriam me absentis. Nihilque mihi magis in optatis esse quam ut te florentem beneque valentem in omnes partes audiam saltem, si minus tam mature quam ego cupissem congrui, & de rebus nostris coram alloqui contigerit. Nam ego quidem partim carum & penuria earum rerum omnium, quae ad victum pertinent, quo incommodo audio Italiam, & ipsam praecipue Urbem prohi: partim domesticis meis difficultatibus impeditus (ut ea tantum commemorem impresencia, quae necessitatem mihi in his locis consistendi afferunt) in Italiam hoc anno transire non cogito. Quod haecenus quidem mihi molestum est, quod multorum amicissimorum & suavisimorum hominum familiaritate atque cohiuio, mihi eandem erit, atque imprimis tuo. Nunc

illam enim mihi est, te primo quoque tempore ad Urbem pro-
 fecturum esse, atque ibi aliquandiu mansurum. Qui certe si ad-
 fectum, & serena dulcissima consuetudine ipse fruerer, & tibi quoque
 ex me aliquas voluptates darem. Nunc hanc agritudinem animi
 tuis tantum commodis, quae mihi hic multa nec iniucunda suppe-
 dit: praefertim his quae capio ex optimarum artium studiis, quae
 me sola adhuc detinent: delectationibus ceteris aut consuetudinibus
 omnibus, ut penitus iam extinctis. Quanquam quod ad
 familiaritatem amicitiae & familiaritatis attinet, multorum mihi a-
 mitorum vicem praestat vir clarissimus Polus, qui apud nos com-
 plures iam est mensis: quo homine caue mihi Bembe quemquam
 excellentes aut dulciorem in congressibus, aut fideliorem in con-
 siliis, aut sanctiorem in omni parte vitae optimisque moribus exi-
 stere: praeterea summae ipsius doctrinae, summi quoque iudicii. Sed
 quid ego tibi ego eum laudo, qui tibi ipsi melius notus est,
 quam mihi illud asserere possum, hinc illius sermones mihi et-
 iam gratiores esse & iucundiores, quod in magna copia & varie-
 tate rerum, de quibus colloquimur, sepe nobis de te in loquen-
 do vocat mentionem, in qua diutius commorari solemus. Primum
 praefertim tuo materiam & copiam sermonibus suppeditante.
 Florbellum meum tam humanè à te, tam què liberaliter tracta-
 ri, gratissimum mihi est. Ego illum iuvenem non mediocriter
 diligo: summaque in spe sum, fore eum huic seculo & suis tem-
 poribus ornamento. In quo tua quoque laus non minima futu-
 ra est, quod ex domo tua atque ex disciplina, tale ingenium
 prodierit. Is maximas tibi sepe numero apud me per literas agit
 gratias. Quare cum tibi ne commendo quidem, video enim mi-
 nime esse id necesse. Hoc te scite volo: quicquid in eum comi-
 tatus & benevolentiae tuae contuleris, id me existimatum in me
 ad te collatum esse. Vale mi charissime Bembe. Carp. VI. Idus
 Septemb. M. D. XXXIX.

XXI.

IAC. SADOLETUS S. R. E. CARDIN.

Federico Fregosio Cardinali S. P. D.

PRIMO illo nuntio, quo te, quamquam absentem & rotius
 negotii ignarum, praclaro tamen Pontificis Maximi de tua
 veritate de dignitate iudicio, magnoque consensu bonorum o-
 minum, in amplissimum ordinem S. R. E. Cardinalium coopra-
 tum cognoui, cepi equidem eam voluptatem, quam vetus no-
 strae communitio, & insignis ac mutua inter nos amor postulabat.
 Sed vere dicam, in ea animi mei laetitia & gratulatione, maio-
 rem duci rationem meae commoditatis, quam aut vilitatis, aut
 digni-

dignitatis etiam tuæ. Nam tibi quidem ipsi pro tui nominis
ma, & multarum ac magnarum celebritate virtutum, quæ
eluceant, non multum mihi afferre atque addere videbatur tui
noris accessio. Ego verò qui talem collegam esse me nactus, hinc
in consiliis, coniunctum olim quidem in vita & in amicitia, et
etiam in Repub. omni laude virtutis prudentiæque præstanti
charissimis mecum constrictum summa benevolentia vinculo
non potui non efferi maximo gaudio: reprensus idem tamen
mecum, spem fruendæ tuæ optatissimæ consuetudinis, quæ
quondam neque dulcius quicquam fuit, neque honorificentior, et
restitutam mihi dequod, aut certe ostentatam esse. Video etiam
ita res tulerit, ut mihi ad Urbem omnino sit redeundum, ita
tutum me tecum familiaritatem quidem eandem quam per
utilitatem autem in eo genere maiorem, quod te optatissimè
in Repub. consiliorum non tam comitem, quam ducem habere
rus sum. Quod utriusque nostrum hoc etiam arbitror futurum
iucundius, quod habebimus magnos viros, omniisque præstantis
virtutis & religionis studio, integerrimos ornatissimosque. Cato
nales, Contarenum, Polum, Bembum, aliosque satis multos, qui
de Republica optime sentientes, & animorum concordia & ho
nitate coniunctus nobiscum coniuncti erunt. Hæc igitur erant
quæ primo illo tui honoris nuntio ego cum animo incoactum
agitabam, non tam de te, quam de me ipso cogitans: quæ quidem
cogitatione non mediocriter oblectabar. Tibi autem ipsi vire
tum subito gratularet, illa res effectit: quod statuebam multis
expectandum & factum esse, & iudicium tuum. Anteps enim
mi eram, neque certum habebam, quid esses facturus. Memori
ram enim superioribus comitiis, quibus nos adlecti in senatu
fuimus, te vel recusasse quodammodo honorem eundem istum,
qui ad adipiscendum facilis tibi fuisset: vel certe non curasse.
Qua ex re etiam magnam te laudem consecutum intelligebam.
Sic enim tum omnes iudicarunt, te magnitudinæ quadam
prædicum propè singulari, plus in te ipso & virtutibus tuis ho
noris, quam in externis istis insignibus repositum putasse. Nam
mutata tota ratio est. Ut enim magni tum animi fuit, negligens
honores: sic nunc oblatos videri repellere & Pontificis optime
liberalitatem aspernari, superbum certe extitisset. Quam
tasse offensionem, & Dei vocationi, ac Principis voluntati non
restitisse, & mea, & tua, & Christianæ Republicæ causa vel
menter gaudeo. At nunc tibi gratulor, idque ago & animo
micissimo, & incredibili cum læticia serò fortasse, si diem
temporis ratio sola putetur. Sed huius tarditatis culpam inimi
tas meæ valetudinis sustineat, quæ me per diu detinuit, ut
ipsem officio scribendi non possem. Nec tamen in gratulatio

re longior, quando nec tibi id magis, quam Reipub. est tri-
bendum: & tu etiam me taceate animum probè nosse & per-
cipere meum potes. Illud, quod ad priuarum meum erga te of-
ficium pertinet, libentiùs commemorabo. Ego cum te amavi
semper, omnique honore & obseruantia dignissimum duxi: tum
tuis plurimis beneficiis affectus atque ornatus, cui plus debere
me confiterer, quam tibi, habui vnquam neminem. Non enim
oblitus sum perpetuè tuæ erga me liberalitatis, & contubernij
illum postri: quo tempore domus & familiaritas tua maiori et-
iam honori mihi fuit, quam commoditati. Quarum ego rerum
memoriam conseruo, & gratissimam mente prosequor. Tulit au-
tem posterorum temporum fortuna, vt diuersis locis occupatio-
nibusque distracti, frui suauitate nostræ consuetudinis non pos-
simus: cuius nunc repetendæ ac recuperandæ spes mihi est ob-
lecta. Que si mihi, vt cupio atque opto, sic ex sententia procef-
serit, perficiam profectò, vt meæ in te obseruantia, summique
amoris, tu fructus eos percipias, qui maximè vestra amicitia &
tua amplitudine digni, tibi que præcipuè à me debiti sunt. Vale.
Carpent. IX. Calend. Maij, M. D. XL.

XXII.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS
Gregorio Corresio Abbati S. P. D.

FRATERS nostræ amicitia, qui ex vsu & congressu quodi-
ano, communicationeq; sermonum & cogitationum omniu,
percipi vberimus solet, fuit ille quidem nobis multa & rerum
varietate & temporum interruptus: quòd in simili & voluntate,
& natura, dissimilitudine quadam curarum atque actionum, &
longinquitate regionum fumus ferè dissiuncti. Sed tamen &
sua cuncta virtus, præstansque oprimarum arrium scicntia, te
animo meo præsentem semper constituit: & amicitia fides,
(sicut ego mihi persuadeo) item me tuo: vt si absumus corpo-
ribus, animis tamen proximi, copulati que fuerimus. At nunc
tancito intervallo literarum inter nos factio, quòd propter con-
suetudinem ad te scribam, ne forsitan mireris, ratio tibi à me mei
facti reddenda est. Ego te, Corresi optime, & doctissime, cum ta-
lem sanctorum virum esse cognouissem, qualem omnes existimant,
omnibus ingenij, humanitatis, doctrinae ornamentis prædi-
tum, amare capui ab initio non mediocriter: nec communi illo,
quo omnes bonos diligimus: sed præcipuè quodam, & singula-
ri amore. Quam animi mei propensionem erga te, secuta aliquot
horum inter nos, breuis quidè illa, sed incunda congressio, confir-
mauit. Neq; verò postea memoria vnquam tui, quanquã absens,
inter-

intermissi. Sed quod vsu venite interdum solet, vt accidant res
 caisionesque nonnullae, quibus ad acriorem amicorum ab-
 recordationem animus commouetur: id mihi nunc con-
 aduentu ad nos, vel reuerfione potius, Anto. Florebelli
 Quem & ipsum doctissimum iuuenem, mihiq; carissimum
 cum per se libentissimè vidissem: tum accessio ad eam volun-
 tem, quam ex eius aduentu cepi, non exigua fuit, quòd is de
 sentibus amicis ac necessariis in eis, ea quae teire cupiebam, ex-
 fuit mihi omnia: in quibus multus de te nobis sermo, inque
 cundissimus. Faciebat autem & conditio temporum & neces-
 ritas rerum communium: quas hodie videmus in graue discrimen
 adductas, vt in percontando de te diutius commorarer, parum
 id mihi sumens ad animi solatium & oblectationem: parum
 eam sollicitudinem atque curam, quam pro Repub. capio, con-
 uertens & referens. Ac mihi quidem in magno meo ac pen-
 tolerabili dolore, quem ex Federici Fregolij, vtriusq; in illis
 vt tute scis, amicissimi, summi praeterea & singularis viri ac Ca-
 dinalis, morte acceperam: non mediocri leuatio erat tuum
 insignium virtutum, & mutuae inter nos benevolentiae con-
 moratio. De Repub. autem ita cogitabam, cum ea tali fuit
 pore, ex tanti viri interitu grauissimè esset affecta, debere
 mnes, qui eam saluam & incolumem esse cupimus, dare opera
 & elaborare pro sua quaeque parte, vt ad ipsius gubernaculo
 admoueantur, qui ferre illi opem, & subuenire periclitantur
 sint. Quo quidem è numero tu cum semper aptus, tum hoc te-
 pore praecipuè praestans eximiusque iudicans: cum reliqua
 iam lumimbus extinctis, eluceat virtus, & doctrina, & in regna
 tua. His ego curis & cogitationibus excitatus, praeter & me-
 tuam expectationem, vt ad te scriberem, adductus sum: non
 moriam tui & benevolentiam, tanquam obsoletam renouam
 qua semper apud animum meum incolumis seruata esse scilicet
 recens tibi consilium meum scribens, qui decreui, & statutus
 habeo, curare atque eniti quantum in me est, vt ab his opor-
 nes est potestas, tui honoris ratio, & utilitatis simul Reipub.
 tur. Hoc si in vrbe & curia praesens ad essem, agerem fortasse
 ratiùs & vigilantius. Nunc quando abs sum longè gentium, vt
 ipse perspicias, ita contendam tamen, vt mea mihi recte
 conscientia, quam ego omnium rerum facio longè plurimum
 lum à me officium, quod sit vel amicitiae vel Reip. debitum
 termittatur. Tu interim, vt valetudini seruias, saluumque
 bis conferues, & Isidorum Clarium tuum, hominem doctis-
 simum, virumque optimum meis vt saluere verbis inbeas
 abs te peto. Carp. M. D. XLI.